

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

IEȘE DE DOUA ORI PE LUNA.

REDACTORI

pentru partea literară

V. G. Morțun

pentru partea științifică

I. Nădejde

No. 23 și 24 an. IV.

Iași 1886.

Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi două numere unul după altul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

C. C. PETRACHI SGANGURĂ

(din viața politică)

C. C. Petrachi Sgangură, a împlinit șese-zeci de ani la Sf. Ioan Botezătorii și se născut la Folticeni di'ntr'o veche familie românească de locul ieii din Bucovina.

Din pricină că ierau mulți la părinți, zece inși, ave-rea care de altmintrelea ieră măricică pe vremea aceea, trecu mai toată întru creșterea celor șese frați pe la Aca-ademia din Iași și gospodărirea celor patru fete.

Mai pune pe lingă asta că reposatul c. c. Vasile Sgangură, tatul lui c. c. Petrachi, ieră mină spartă și cam herbant, îi plăceau femeile și cărțișoarele, și veți pricepe că nu ie lucru de mierare dacă C. C. Petrachi, cînd a vă-zut limpede în lume, nu găsi nemica sau mai nemica de luat din averea părințască.

C. C. Petrachi, ie di'ntre cei ce zic că s'au îmbogățit prin munca și stradaniea lor, că știu câți bobî de sudoare și cît năduh trage pitacul ce-l svîrl orbului care scîncește la capra podului.

Acum ie unul din fruntașii ținutului Dorohoiu, ie proprietariu al mai multor moșii; domnește peste aproape trei miî de fălci, pămînt roditoriu și mănos, șese sate muncese lanurile așa de întinse în cît vederea nu le poate cuprinde în întregimea lor; nu ie ochiû care să zărească di'ntr'un capăt de lan capătul cealălalt.

C. C. Petrachi, în sfîrșit, ie bogătaș între bogătași, dar vorba dumî-sale, numai dumnea-luî știe cîte a tras și cu câți s'a întins până ce-a adunat pară cătră pară acest amar de banî, care-l face a-zî tare și mare în ținutul lui și pentru care prietenii, mai puțin norocoși sau mai le-neși, îl pizmuesc într'ascuns.

* * *

Dacă am lua de-a-fir-a-păr pe toți stăpînitorii, mănoaselor cîmpii romine și i-am trage pe fie-care la rîndul lui în cumpăna dreptăței, apoi C. C. Petrachi iese fără doar și poate între cei de mîna întăiea, între cei mai de treabă, mai puțin asupritori.

C. C. Petrachi zice cu fală: „De patru-zeci de ani „mai bine, de cînd mă lupt în lume, n'am avut o țandură „de judecată cu nimenea, nime nu mi-a zis măcar: negri „și-s ochii. N'am căutat să mă bucur de binele altuia nici „să mă căpătuesc pe spinarea și munca țeranului, n'am „pe cuget nici cît și-i negru sub unghie. Unde am fost „omenos cu cei lipsiți, de aceea mi-a dat D-zeu și mie „bine.—Ian du-te la mine la țară și te fă a întrebă pi'ntre „sătenî din ce pojar i-am scăpat acum cincî ani. Două „sate de rezeși, cei din Cățelești și Hurluenî, ierau să re- „mie pe drumuri din pricina unui împușcă 'n-lună, care „vroia să le ieie cu hapca ogoarele remase lor din tată în „fii de pe vremea lui Ștefan cel mare. Hoțomanul dra- „cului, se înțelese cu judecătorii și cîștigase la tribunal;

„și dacă nu prindeam ȧeu de veste, dacă nu țeram ȧeu să
„scot bani pentru ței, să le tocmesc avocat, să facă apel,
„să mă zbăntuiu pentru ței pe la Iași și la București, căci
„am dus-o până la Casație, remțineau calicē lipiți pămīn-
„tului, de le piereau copii de foame“.

Dă? Ce să mai zicē altă decit că țe di'ntre cei de
mīna țntăiea, cari mai au un pic de durere de inimă pen-
tru cei împilați. Poate unde știe cīt țe de vitrigă natura
pentru unii din fiii săi și știe ce vra să zicā a munci fiind
nevoies. Și-o fi aducēnd a mīnte de vremurile cīnd a țeșit
din casa pārintascā cu un rīnd de strae și trei zimți țno-
dați în capătul bāsmălei, cīnd s'a apucat, de-a putere-a zice,
cu mīna de sabiea goală. Poate unde nu-ȧ di'ntre cei cari
au cumpārat moșii pe vremea concesiilor drumurilor de fier.

* * *

Acum pe pragul bătrīnețelor C. C. Petrachi încă voi-
nic, ca toți cei cari nu-șī trec zilele în lenevire, ar fi tare
fericit dacă n'ar ceti din cīnd în cīnd în gazete că Sena-
tul ori Camera are de gīnd să voteze vr'o lege care cere
să mai deie pāmīnturi la țerani, sau să le mai lese și lor
o zi douā pe septāminā ca să-șī munceascā ogorașele, pe
cari popușoiul se sucește de arșița soarelui și se innā-
dușe sub buruiianā, care ca toate lucrurile rele ū mai tare
la vieatā și crește mai cu sporiu.

Atunci C. C. Petrachi, se face foc și parā, blastāmă
pe belferi, ħvinovāțīndu-i de toate relele prin cari a tre-
cut țara noastrā de vr'o douā-zeci de ani ħncoace. Și a-
minteste cu seħrbā ħmproprietārirea de la 64, cīnd pen-
tru falcea de pāmīnt cumpāratā, un an ħnainte, cu trei
zeci de galbeni, i-au dat, mai în batjocurā, numai doi-spre-
zece, și ħncā în bonuri!

Cīnd ūl apucā mīniea, C. C. Petrachi, se primblā cu
pași mari și rāpezi și chiar dacă toți cei de față ū dau
dreptate și zic ca dīnsul, strigā așā de tare ħncit ți se
pare mai de grabā că se sfādește decit că stā de vorbā.

Prin cuvinte, ħnāsprite de amintirea țntāei ħmproprie-

tăririi, își varsă amarul inimei pe cei de la cîrma țerei și mai cu samă, pe un oare-și care Rabinachi, stafiea și strigoii ce nu-l lasă să se odihnească în pace, vecinica pricină a tuturor astor legi turcești, prin cari cată numai și numai, zice dumnea-lui, să ațite țeraniî contra proprietarilor.

* * *

Politică, C. C. Petrachi face cît ceialaltî și ca și ceialaltî boieri moldoveni.

Conservatoriū sub Catargiu, a înlesnit resturnarea cabinetului de la 76, cînd cu rudele și alegătorii dumisale siguri, a votat pentru candidatul liberal, deși candidatul guvernamental iese în însuși.

Liberal, vr'o trei ani; găzdui timp de doi ani de zile pe prefectul fracționist de pe vremea lui Vernescu, apoi cînd acesta scăpă friele cîrmuirei, fără știrea sa se trezi, țieară-și liberal. Și nici a-zi nu-î vine a crede că a fost timp de doi ani cu cei de la „Binele Public” și că a votat chiar pentru candidatul lor.

Acuma ție liberal, dacă nu di'ntre cei mai convinși, dar fără doar și poate di'ntre cei mai neinteresati.

Dacă C. C. Petrachi își schimbă așa iute și pe nesimțite, partida și ideile, nu credeți că-î pentru ca să înlesnească căpătuirea rudelor sale scăpatate sau că-î împins de ciocoiasca rîvnă de a se ști stăpîn peste județ. Nu, nici nu-î trece prin minte una ca asta; dar ție pentru că așa-î obiceiul. Și obiceiul dumisale ție de a nu se pune reu cu niște oameni cari pot să-î facă șicanuri.

Dacă ar cată să poruncească în județul lui, n'ar avea nevoie de atîta fățarnicie și slugărie, fiind din șleahța avuților i-ar fi tare ușor să-și facă mendrele. Și dumnea-lui știe bine, că la noi în țară di'ntre toate culorile, singură culoarea napoleonilor rămîne vecinic la putere. Toți sînt partizani sinceri și neșovăitori ai puișorului strălucitoriū, aceasta ție culoarea de samă, partidul stăpînitoriū, celelalte partide și culori sînt toate trecătoare și schimbăcioase.

Sub orî-ce guvern C. C. Petrachi ie sigur să fie tare și mare. Toți prefectii îi vor susține candidatura. Orî-ce guvern are sacrul principiu, simte nevoia, să nu se puie reu cu cei bogați, chiar cînd tînde a face ce-va bine pentru cei săraci.

* * *

La drept cuvînt nu se ocupă de politică de cît cu vr'o lună de zile înaintea alegerilor, cînd deschide ușele salonului dumi-sale tuturor pastramagiilor și lichelelor do-rohoene, pentru a lua energice măsuri, întru alegerea lui Bran în loc de Stan, cu toate că nu-i mai de treabă unul decît altul, fiind doi rîvnitori de titluri și mărire, cari ar face mai bine să-și cate de dughenița sau moșioara lor, în loc să se amestece unde nu le fierbe oala.

La urma urmei dă mîna cu Stan, restoarnă pe Bran; și fiind om cu inimă bună, ne avînd mațe peștrițe. vorba rominului, uită ura neîmpăcată ce jurase lui Rabinachi; văzînd că spaima sa iera pricinuită de polemica ziarelor opozante și că legea nu ieră așa de spăriet, nici calicierea proprietarilor săvîrșită. Ba chiar aude ca și mai înaintea, că din cînd în cînd se descoper pe la moșiile unora din ministri împilări și schingiurî pentru munci neisprăvite din pricină de boală sau neajunsurî; și se dovedesc nedreptățiri la plată și rușinoase asuprirî... Iear ministrii, ca și mai înaintea, stau în pace pe scaunele lor și lumea ca și mai înaintea li se închină cu umilință.

* * *

Dar toate aste supărări îs trecătoare. C. C. Petrachi nu-și face atita sînge reu, pe cît crede lumea, de politică și alegeri, căci la urma urmei, astea-s chitibușurî și floare la ureche. Bietul Romîn are alt năcaz mai mare, alt năduh mai amar; are un drac de băiet, căruia i-au intrat gărgăuni socialiști în cap și care, după cum i se pare dumi-sale, plănuește împărțirea pămîntului.

Și doar cată dumnealui într'o părere, prin vorbe blînde

și sfaturi părintești, să-l scoată din calea rătăcită în care a intrat. Dar geaba, cu cît vremea trece cu atît amarul crește, căci vede că trîntorul o ține una și bună, face tot după capul lui.

După fie-care sfadă, căci toate vorbele-î blinde și sfaturile părintești se sfîrșesc în sfezi, C. C. Petrachi stă zile întregi posomorit și dus pe gînduri, nu mai vorbește cu fecioru-su de cît din cînd în cînd și cîte două trei cuvinte.

Ohturile și ahturile lui destăinuiesc chinul cel munceste; căutăturile-î măhnite se afundă în văzduh și cată un răspuns vecinicieii întrebări ce-și pune: „Cum se face! „Cum se poate ca fecioru-mieu să ieasă așa de ușor la „minte? Să aibă așa gîrgăuni? Și-apoi, gîndurile-î resfoind vremile trecute, își amintește de socru-su;... și-atunci „oftează mai din greu; și-și zice plin de amarăciune: „Samănă bunicu-su !... Îi bunicu-su în picioare“ !!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Are să remie calic!... Pe cînd cine știe ce nespălat se va
„aciună în căsuța clădită de mine și va ară pămînturile ago-
„nisite prin sudoarea frunței mele.... *Are să remie calic!!*...

(*Dacia viitoare* No. 8)

Y. G. MORȚUN.

DIN TRECUT

Cînd pe-aripile gîndirei
Străbat trecuta vreme,
Simt supt greul amintirei
Cum inima îmi geme

Și pe fața mea cea arsă
Tot lunec lacrimi grele,
Cînd prin gînd mi se revarsă
Iluziile mele.

Mă revăd pe mine'n toate
Cu *dînsa* di'mpreună,

Dar trecutul nu măi poate
In suflet dor să-mă pună

Și 'ntr'atîta de străine
Mi-s farmecele lui,
Că acuma par'că'n mine
Nici amintirea nu-î.

Dar—de n'are-o mîngiere
Tot traiful mieu de-atunce,
Are'n schimb neagra durere
In suflet să-mă arunce.

Căci *iea* a'ntrupat într'însa
Al amintirei vis
Și tot ce inima-mă plîns'a
In mine încă'î scris.

Iea s'a dus, înse rîpit'a
Trecutul vieței mele;
N'o plîng pe *iea* rătăcita:
Plîng lacrimile mele

Să le plîng? La ce, cînd mîne
Măi mult-or fi de plîns
Și cînd din toate'mă remîne
Amar și măi nestîns?

Așa-î, dar o viață'n treagă
Nu poate fi uitată:
De trecut tot te măi leagă
O dragoste 'nghețată.

Și—măcar că viitoriul
Îe alteia jurat
Și tot gîndul cu'ntreg dorul
Pe veci îi iese dat—

Cînd pe-aripile gîndirei
Străbat trecuta vreme,
Simt supt greul amintirei
Cum inima îmi geme.

I. S. TURGHENEW

Notița bibliografică

Innaintea de-a începe tipărirea romanului lui Ivan Serghievici Turghenew, „*Lumea nouă*“, vom spune câte-va cuvinte asupra a-mîndurora.

Până acum cîți-va ani Turghenew ieră foarte puțin cunoscut de publicul cetitoriu al Europei. Pricina de căpetenie și neîndoelnică ie necunoștința limbei ruse. Marele său talent nu a atras luarea aminte a publicului cult de cît după ce autoriul însuși—care cunoștea în perfecție mai toate limbile europene—și-a tradus scrierile sale în limba franceză și germană. De atunci înse numele și fama i-au crescut mereu. Și acum doi ani cînd a murit, s'a putut lămuri înriurirea și vaza de care se bucură iel în Europa întregă. In jurul secriiului lui se grămădi întreg Parisul literar și artistic : cei mai de samă scriitori și artiștii cei mai de frunte. Cu ducerea cadavrului în Rusia s'a dat prilej ziaristice și literaților de prin orașele prin cari trecea să-și adeverească simpatiile lor pentru cel ce nu mai ieră. In Rusia lucrurile au mers și mai departe ; septămîni întregi, vreme îndelungată, nu se vorbea de cît despre marea pierdere națională și Agenția Havas ne trimetea telegrame cari arătau temerea ce avea guvernul rusesc ca înmormîntarea lui Turghenew să nu slujască de prilej izbucnirii unei revoluții. Lucrul părû atît de temeinic în cît stăpînirea crezû de cuviință să-și concentreze o parte din oaste.

Care să fie pricina acestei înriuriri exercitată de talentosul scriitoriu în Europa și mai cu samă în patria sa ? Această întrebare ie cu atît mai importantă cu cît se știe că Turghenew nu s'a amestecat nici o dată in politica, n'a jucat nici un rol, n'a figurat în nici un partid și prin urmare toată vaza, toată înriurirea sa, o datorește numai și numai scrierilor. — Atunci

*) Acest studiu a fost publicat în foiața ziarului „Drepturile Omului“ in No. 75, 76, 77 și 78. Redacția crede că face mare serviciu publicului cetitoriu reproducîndu-l: mai iltăiî iel va fi mai lesne priceput dacã se va ceti de la olaltă și al doilea se va împiedeca disparițiunea N. E

care iese acel lucru neînțeles și nedumerit care se furișază în scrierile renumitului romanțierii și prin care și câștigă astă mare înriurire? Vom căta respunsul acestei întrebări.

Marele său talent nu putea da lui Turghenew atîta trecere, —deși și în descrierea naturii avea o măiestrie nepomenită,—dar în comparație cu alte talente, al său n'a fost mai mare de cît talentul lui Flaubert sau al lui Daudet și de sigur a fost inferior geniului puternic al lui Dickens ori Thackeray. De unde dar și cum această înriurire? Această înriurire purcede din firea talentului și alegerea subiectelor sale și aceasta ie partea care vom căta să o punem în vedere în analizarea noastră.

Turghenew n'a fost numai un mare scriitorii, iel a fost înna-
inte de toate om, dar un om impresionabil la culme, care simția,
gicea și suferea de toate cele ce se petreceau în jurul său, un om
cu inimă bună, iubitoare, vecinic atrasă către tot ce ie frumos, bine
și moral. Iel punea mîna pe pulsul țerei sale și inima lui săltă
în tact cu inima norodului rus, suferind aceleași suferințe, bucu-
rîndu-se de aceleași bucurii. Iel căta la îmfațisarea sarbădă și
întunecată a țerei sale și în romanțuri zugrăvea un tablou adevărat
al stărei astui bolnav care se chiamă colosala împărăție rusă,
un tablou peste măsură asemănătorii, în care arată pas cu pas
mersul boalei cătră vindecare ori cătră rîsipă și acest tablou devine
frumos, măreț, capătă o putere fermecătoare cînd trece prin ageră
minte și prin mult iubitoarea inimă a marelui romanțierii. Acea-
sta ie una din temeinicile pricinii cari a dat lui Turghenew atîta
vază și așa de mare înriurire. Deși magnat, iel n'a uitat nici-o-
dată ce și cît datorește iel poporului muncitorii și întăiea sa lu-
crare de șamă: *Amintiri de vîntoare, ori memoriile unui mag-
nat rus*, se îndeletnicește înnaite de toate cu nefericita țerătime
rusască, care pe vremea aceea zăcea încă în robie. Aceste mici,
dar mult poetice și prea frumoase nuvele, au avut mare înriurire
asupra Rusiei, iele au atras și influențat opiniunea publică întru
dezrobirea țeranilor. In aceste mici tablouri poporimeea nu ie de-
lo: idealizată, iea ni se arată așa precum iese, în toată goliciunea

firii sale și tocmai de aceea iele i-au câștigat dragostea publicului. Cît despre valoarea poetică a acestor schițe, vom invoca mărturia lui Alphonse Daudet, care zice că tocmai iele l'au făcut să admire pe Turghenew, și Daudet trebuie crezut fiind bun judecătoriu.

De la această întaie a sa lucrare, tipărită acum 40 de ani, și pînă la ultimul-i roman, *Lumea nonă*, care se va tipări în foiața acestui ziar *) și care se ocupă cu Nihilismul, arzătoarea cestiune a zilei în lumea rusă, Turghenew s'a îndeletnicit cu cestiunile cele mai vitale pentru Rusia, descriindu-ne în admirabilele sale tablouri tot ce turbură, tot ce neliniștește patria sa. Deci aceasta a fost de căpetenie și neîndoelnică pricină care-i explică influența. A doua parte caracteristică a lui Turghenew iese realismul, dar realismul înțeles în sensul cel mai bun, în sensul adevărat al cuvîntului. Realismul în literatură, dacă vom lua cuvîntul *ad literam*, ie o descriere a lucrurilor așa cum sînt în realitate. Din această explicație a realismului iese înse întrebarea : „*Ce și cum trebuie descris*“.—Un romanțieriu din școala lui Zola ie în stare să ne descrie în zeci de pagini o sobă care scoate fum.... Nu-i vorbă, lucrul ie real ; dar la ce slujește această realitate, întru ce ne interesează iea pe noi,... ne trecem, ne pierdem vremea în zădar cetind ast amar de prostii ! Și încă pilda cu soba ie prea slabă, iea nu arată tot ce vrem să spunem. Ce noimă au, ce înșamnă acele mii de fețe în cari se descriu picioare goale de femei, descrise din toate punctele de vedere și mai cu samă din cel anatomic, cum să-i zicem astui soiū de realism, care nu are alt scop de cît de a mai dezmeteci puțin somoroșii nervi ai burghezimei scurse de puteri și de a face să se vînză romanțul ? Cum să numim acest soiū de realism ?—Zola încăi rescumpără aste păcate prin marele și puternicul său talent care în deobste lipsește la toți cei ce s'au luat după iel.

Se înțelege că realismul lui Turghenew nu s'asamănă întru nimic cu acest mîrșav realism care preface literatura în cabinete secrete de panorame nomade, în cari întri, plătind peste biletul

*) S'a și publicat în „Drepturile omului“ sub titlul „*Generația nouă*“ N. R.

de intrare, un adaos de 25 de bani. Turghenew avea gustul estetic, gustul frumosului prea dezvoltat pentru a cădea în asemenea caricaturism.

Subiectele sale sînt tot atît de adevărate tot atît de reale, dar în același timp iele conțin idealuri mărețe, idealuri omenesti cari turbură pe concetățenii săi. În om iel vede mai întăi și înainte de toate *omul*, iear nu bestia și nu se îndeletnicește de cît cu desfășurarea bunelor și relelor omenesti, așa cum sînt, înțelegînd că a zugrăvi pornirile și relațiunile dobitocești ieste treaba științei care se numește fiziologie, iear nu a artei.

Un critic francez *) compărînd pe Zola cu alt scriitoriu rus Dostoievsky, romanțieriu cu mare talent, zice : „*Zola vede în om vita și Dostoievsky omul*“. Această adevărată comparație se potrivește și mai bine cu Turghenew.

Turghenew cunoaște în amănunțimile sale acea veche și străveche poveste, care remîne vecinic nouă și care se numește dragostea. Dar dragostea în romanțurile lui Turghenew ieste ceea ce ie și'n realitate, un simțiment mai ales omenesc, un simțiment prin care omul se deosebește de celelalte specii zoologice, un simțiment măreț, ideal și nobil, care întrunește în sine înnaltele simțiminte omenesti de jertfire, de solidaritate și cari fac din om *adevărat om*. „Și de aceea cînd ce-
„tești romanul lui Turghenew, și se pare că te simți în vremea de „demult, în întăiele veacuri ale creștinismului“. Această frază care o zice un mare critic danez, Brandes, vorbind despre romanțul lui Turghenew, *In Ajun* — și care după părerea noastră ie cel mai bun din romanurile celebrului scriitoriu,—această frază poate să fie zisă de mai toate scrierile lui.

Am zis că dragostea în Turghenev ie un simțiment mai cu samă ideal, un simțiment moral. De ce Natalia **) îndrăgește pe Rudin, care ie de două ori mai în vîrstă de cît iea, care ie sărac,

*) Jean Fleury. — Vezi „*Revuepolitique et littéraire*“ din 26 Fevr. 1881 „*Deux. Romanciers russes contemporains: Dostoievsky et Pissemsky*“ N. R.

**) In „*Dimitri Rudin*“.

vagabond fără loc și căpătăiū ? Pentru că Rudin ie mare oratoriu, pentru că Rudin ie om ales, spirit ager, și aceasta ie vădit căci vedem că iea îl lasă, îl respinge, cum bagă de samă, ori mai bine zicînd cum i se pare, că Rudin ie mai mult un zicătoriu de fraze frumoase, de vorbe pompoase de cît un om de acțiune. De ce Elena *) îndrăgește pe necioplitul bulgar Insarov, nebăgînd în samă pe cei din jurul său, pe niște oameni de talent, în toată puterea cuvîntului, pe tănărul pictor Șubin ori pe învățatul Berseniev ? Pentru că Insarov ie un revoluționariū care-și jertfește toate chemările inimei sale, toate aspirațiile, pentru rescularea Bulgarilor contra Turcilor. Și Elena îl îndrăgește într'atîta în cît lasă tot și pleacă departe, peste țeri și ape, departe de neamuri, de țară, pleacă după Insarov, pentru a luptă alătura cu iel în mijlocul resculatului popor bulgar. De ce în fine aristocrata Mariana **) îndrăgește pe sărmanul student Neжданov ? Pentru că Neжданov reprezintă o nobilă idee, marea idee a revoluțiunei sociale. Și iea nu numai că fuge din casa aristocratică a moșului iei Sipiaghin, dar își leapada chiar toate semnele deosebitoare ale castei sale privilegiate pentru ca îmbracăță țerănește să facă agitație, să rescoale poporul. Ieată la ce înnălțime pune Turghenew, dragostea ; iel o leagă, o înfrățește cu simțimintele omenești cele mai mari și mai de samă.

Dar poate că ființele în cari se întrupează aceste idei sînt ființe ideale, închipuiri, făcute pe calup și cu gînd tendențios ? Nu, nu credeți una ca asta ! Tipurile lui Turghenew sînt tipuri vii, ba încă atît de viețuitoare că-ți pare că trăești cu iele și romanul sfîrșit nu-ți dispere în veci din minte. Adînce impresie ce ai simțit se încrestează în crieri pe vieață. Turghenew iea tipuri din vieața contemporană, le pune în situații posibile, reale, și pe urmă în tot cursul romanțului aceste ființe viețuesc, lucrează, se mișcă, sufăr ast-feliū cum trebuie să trăească, să lucreze, să sufere, șiînd samă de caracterele și de situațiile prin cari trec.

*) In „In Ajun“.

**) In „Lumea Nouă“.

Repetăm că realismul lui Turghenew ie un realism care se ferește, care fuge, de tot ce ie prea prea. Scrierile lui sînt o sinteză între idealismul romantic al lui Victor Hugo și realismul brutal al școalei lui Emile Zola.

Pricina neînțeleasă a marelui înriuriri a lui Turghenew și a faimei de care se bucură stă în alegerea subiectelor, în caracterul propriu al scriitorului și în fine în realismul său pe care-l putem numi realism rațional.

Ne avînd nici spațiul trebuincios, nici gîndul de a face un studiu complet asupra lui Turghenew, nu vom intra în amănunțimi. Și după aceste cite-va cuvinte generale asupra scriitorului nu ne vom îndeletnici de cît cu romanul, *Lumea Nouă*.

* * *

Cum am zis mai sus, acest roman zugrăvește mișcarea revoluționară din Rusia. Eroul acestui roman ie nihilistul Nejdanov, acest Hamlet rusesc. L'am numit *Hamlet*, și din pricina aceasta trebuie să facem o mică digresiune pentru ca să ne lămurim vorba și gîndul nostru. Caracterul lui Hamlet, dar bine înțeles cu chipul și aplecările rusești, ie unul din tipurile cele mai respîndite în scrierile lui Turghenew. Acest tip îl întîlnim mai în fie-care din romanurile sale. De unde provine aceasta? Să vie de acolo oare, că creațiunea jupiterianului creier al lui Shakspeare a făcut o impresie așa de mare asupra lui Turghenew în cît iel n'a putut să seuture de la sine această înriurire în toată viața?

Pricina nu-i aceasta. Pricina ie că traiul, mijlocul rusesc, ie foarte potrivit pentru a produce asemenea tipuri. Și în adevăr, care ieste esențiala însemnare a acestui tip, care a nemurit tot atît pe celebrul Shakspeare pe cît genialul poet dramatic la nemurit pe dînsul? Esențialul acestui tip ieste contrazicerea între voință și stăruință, între gînd și acțiune. Trei clipe din viața duhu' menesc, simțirea, gîndul și acțiunea, care trebuie să fie pentru ca omul să fie om normal sînt dezlanțuite și anormal, capătă, ca să zic așa, o dublă personalitate'

ceastă anormalitate psihică, această duplicitate a caracterului iese partea esențială a lui Hamlet. În vreme ce gândul și simțimîntul datoriei ce are de împlinit îl împing pe Hamlet să răzbune moartea tatului său, să omoare pe ucigașul său unchiu, lipsa de stăruință îl ține pe loc, și în această luptă lăuntrică stă tot tragicul, toată anormalitatea caracterului lui Hamlet, și în această vînjoleală se pierde mîndrul prinț al Danemarcei, tîrînd după sine în neagra-i groapă pe mulți din cei ce-l înconjoară,

Pămîntul rusesc ie pămînt rodnic și mînos în producerea unor asemenea ființe. Și pricina ie pe de o parte deosebirea între dezvoltarea morală și intelectuală a claselor culte ruse și di'ntr'alta parte așezămintele politice curat asiatice și barbare. Di'ntr'o parte legăturile sale cu Europa, dezvoltarea-i europeană, o bogată literatură în care sînt traduse mai toate operele de samă din literaturile europene, pe lîngă cea localnică, de o rară originalitate, și din altă parte obiceiurile stăpînirii, curat Afgane ori Persane.

Această dezvoltare intelectuală și spirituală a dat naștere unor spirite alese, unor mari talente, unor subtile inteligenți, dar cari la întîiul pas ce fac pentru aplicarea calităților lor la viața reală se lovesc de trista realitate, de niște așezăminte selbatece cari-i duc la desnădăjduire și le nemicese energia. De aice pornește acea contradicere între marea inteligență și simțimintele alese di'ntr'o parte și neînsemnatele acte di'ntr'alta, contradicere grozavă, dureroasă care caracterizează pe toți Hamleții.

Turghenew care după cum am zis mai sus, ieră atît de simțitoriu la toate nevoile, la toate păsurile țerei sale, de sigur nu putea să nu bage de samă această trăsătură a firei rusești și de aceea acest tip apare mai în toate romanțurile sale. Până într'atîta ieră iel de pătruns de aceasta în cît una din nuvelele sale ie intitulată : „*Hamletul din ținutul Cighirinului.*”

Autoriul însu-și ne spune în cuprinsul romanului de față că pe Neжданov tovarășii săi îl numeau Hamlet. Și în adevăr Neжданov ie un Hamlet. Di'ntr'o parte dezvoltarea intelectuală și morală a lui Neжданov îl împinge înnainte, îl face socialist, revoluționariu, îi

pune în spate datoria sfântă de a lupta pentru dezrobirea poporului muncitor și pe de altă parte toate stupidele calități ale castei nobile, calitățile moștenite, moștenire groznică, atavism teribil, îl țin locului, îi nimicesc toate puterile și în această luptă se pierde nobilul Nejdánov cum s'a pierdut și nobilul prinț al Danemarcei. Și ceea-ce ie și mai grozav, mai sfâșietoriu, ie că Nejdánov, ca și Hamlet, își înțelege nenormalitatea sa. Cu câte-va minute înaintea sinuciderii sale iel scrie Mariane: „*Reul ie în mine, ieu sînt vinovatul, firea mea ie de vină, iear nu marea noastră cauză*“.

Nejdánov pe lângă că ie tipul unui Hamlet rus ie și al unui Hamlet socialist și revoluționar. Iel ie interesant de la început până la sfîrșit, ie admirabil descris și alcătuit cu mare și rară măiestrie.

Se zice înse că revoluționarii ruși au protestat contra acestui tip, se înțelege nu din punctul de vedere artistic, ci din punctul de vedere tendențios. Iei nu tăgăduiau de loc că în mișcarea nihilistă se aflau Nejdánovi, dar susțineau că tonul mișcării nu a fost dat de iei, și că nici o dată nu au fost luați nici dați drept pildă. Și fără multă bătae de cap vedem că revoluționarii ruși au avut dreptate. În adevăr, cum ar putea oamenii cari dau înapoi di'naintea întăei piedeci ce li se pune stavilă în cale—cum a făcut Nejdánov, după întîmplarea din cîrcimă, ori-cum face Hamlet cînd găsește pe Claudius închinîndu-se, și-și scornește feliu de feliu de pricină cari de cari mai copilărești pentru ca să-și scuzeze inacțiunea — cum ar putea un asemenea soi de oameni să pue lumea în uimire prin hotărîrea, statornicia și îndrăzneala lor? Nu, nu Hamleții, ci Fortimbrasii bărbătoși și cu voinți de fier sînt cei pe cari i-am văzut în nenumăratele procese, iei sînt aceia cari au doborît pe autocratul tuturor Rușilor. Se înțelege ieară-și că iei nu împutau lui Turghenew că a descris prost pe Nejdánov, ci numai că a luat de tip un asemenea caracter, că nu a dat personagiului său adevărata înfătoșare a mișcării rusești. Noi credem că pricina ie că Turghenew, trăind departe de țara sa, nu cunoștea îndestul de bine această mișcare, și afară de aceasta iera și prea în vrîstă pentru a o pricepe pe deplin.

Al doilea tip principal din romanțul „*Lumea nouă*“ ie Mariana. Dar acest tip nu ie necunoscut celor cari au cetit celelalte scrieri ale lui Turghenew. Și aci ie locul să spunem cetitorilor, că mărețul chip în care descrie pe femeii ie una din marile calități ale talentului său. Ie lucru curios d'a observă că Turghenew care a descris în romanele sale atîția bărbați nesfîrșiți, atîția Hamleți ruși, atîția oameni cu duplicitate de caracter, ca să zic așa, nu a dat nici unuia din tipurile femeestii ast-feliu de caracter. Ba chiar din potrivă, femeile și fetele în scrierile lui Turghenew au caracter integru, hotărît, în iele nu se arată nici o contrazicere între cuvînt și faptă, între gînd și acțiune.

Crezînd în ce-va, iele nu numai că nu mai stau la îndoială ci pe loc sînt gata să-și jertfească credinților lor tot sîngele, până la cea din urmă picătură, toate puterile omenestii, până la deplina lor istovire. Ast-feliu ne arată iel pe femeea rusă atît în relațiunile familiare cît și în cele sociale.

Nici o dată mina vr'unui maistru scriitoriu, nu a zugrăvit tipul femeii cu mai mare gingășie și cu mai adevărat respect. Una din poemele sale în proză scrisă puțin înaintea morței ne-a înfătoșat apoteoza femeii ruse. Cine a cetit acel admirabil tablou și a ramas nemîșcat? Acel tablou care ne arată pe o ru-soaică înaintea umedei, friguroasei, grozavei închisori, auzind un glas răgușit care-i înșiră una după alta toate grozăveniile ce se petrec înăuntru... „*Știi*“ raspunde iea și trece pragul temniței... „*Nebună!*“ țipă glasul răgușit... „*Sfîntă!*“ resună alt glas în depărtare. Una din aceste nebune și sfinte ieste și Mariana.

Mariana ie Elena din romanțul „*In Ajun*“, dar o Elenă care nu are nevoie să alerge în Bulgaria pentru a-și putea dezvăli rarele sale calități morale, ci o Elenă care găsește teren în țara iei, în mișcarea socialo-revoluționară. Condițiunile vieței s'a schimbat și cu iele s'a schimbat și tipul Elenei devenind Mariana. Și aiea vom face o observație care am făcut'o și în privința descrierii tipului lui Nejdanov și care arată că Turghenew nu cunoștea în destul mișcarea revoluționară din Rusia. Mariana cu toate rarele

iei calități, cu toată neștrămutata-i hotărîre, cu tot entuziasmul său, cu toate că ie gata pentru ori-ce jertfă, arată prea puțin spirit de inițiativă și tot cere într'una de la Nejdánov un prilej pentru a se putea jertfi cauzei; s'ar părea că Mariana nu ie în stare să facă nemica fără Nejdánov și după ce Nejdánov moare iea merge înaintea dar nu singură ci tot cu un barbat, cu Solomin.

De sigur înse că această lipsă de inițiativă nu poate să fie caracteristică revoluționarelor ruse ca Perovskaia, *) care cînd omul pe care iea l'a iubit și care a fost capul conspirațiilor nihiliste ie arestat, iea nu numai că nu desnădăjdueste, dar chiar singură se pune în capul conspirației.

Greșala lui Turghenew ie că iel cunoștea pe femeea rusă cea de-acum 20 de ani, de pe vremea cînd sciea tipul Elenei, care are destulă îndrăzneală și inițiativă pentru ca să plece în Bulgaria după Insarov, să se lupte alături cu iel, dar care după moartea lui Insarov scie : „Acum totul ie sfîrșit pentru mine“. Dacă Elena ar fi socialistă revoluționară, din vremea noastră, totul nu s'ar sfîrși cu moartea lui Insarov, iea ar urnă lupta înaintea punîndu-se în capul revoluției bulgare. Dar, după cum am zis, Turghenew iera prea bătrîn pentru ca să bage de samă acea schimbare ce s'a săvîrșit în tipul femeii ruse, pe care iel îl descrie în tot de auna cu atîta măestrie. Mai sînt încă și alte lucruri, în acest roman, cari ne par greșite, nu din punctul de vedere artistic ci din punctul de vedere al întîmplărilor.

Vedem pe țerani cum leagă pe Marchelov care le făcea propagandă socialistă și-l dau pe mîna autorităților. Se poate că una ea asta să se fi întîmplat, dar ieară-și zicem că aceasta nu poate fi luat de ce-va caracteristic în mișcarea nihilistă, căci noi știm după mărturisirea chiar a lui Leroy-Beaulieu, cîta reușită au avut nihilistii între țerani. Am putea arată mai multe amănunțimi cari ne par greșite și cari dovedesc că scriitorul ie îmbatrînit. Aceste greșeli vă produc impresiunea unei simfonii cîntată de un mare mae-

*) Vezi „Revista Socială“.

stru, dar care din pricina bătrâneții sale, din pricină că îi tremură mîna face se resune din cînd în cînd cîte o notă falsă.

Inse cu toate micile greșeli, cu toate că „Lumea Nouă“ ie departe d'a ne înfătoșă mișcarea nihilistă în întregimea iei, totu-și noi avem în acest roman o maestoasă descriere a unei părți din această mișcare și ceea ce ie mai de samă : descrierea ie făcută de un mare scriitoriu.

* * *

Necunoștința limbei ruse ne pune în imposibilitate de a ști dacă în literatura rusă mai ie vr'un roman care descrie viața nihilistă, dar știm că acesta ie singurul ce s'a tradus până acum. In acela-și timp ne simțim datori a spune cetitorilor noștri că toate scrierile stupide ale lui Tissot ori romanțul tipărit în foiața „Razboiului“ nu sînt nemic alta de cît speculațiunile unor pungăși literari cari trag pe șfoară publicul lesne crezătoriu și necunoscătoriu. In aceste romanțuri, noi unii, nu știm ce să admirăm mai mult : îndrăzneala astor cavaleri de industrie ai literaturii ori prosticia celor cari cred că în aceste basme înfiorătoare à la Rocambole, avem a face cu adevărați nihilisți.

Noi mai repetăm, că, după cît știm, „Lumea Nouă“ ie *singurul romanț care ne înfătoșează viața nihilistă*. — Sîntem deci siguri că cetitorii noștri vor ceti cu plăcere admirabilele pagini ale marelui romanțieriu rus, pentru că această mișcare nu aparține numai Rusiei ci omenirii întregi.

J. GHEREA

DESGUST.

Dor străin de omenire, cumplit dor și fără nume,
Mă strivește, mă ucide zi cu zi și pas cu pas ;
Ale mele dulci iluzii, triste flori din altă lume,
Veștejite fără vreme, foi uscate aū remas.
Amintirea tinereții, acea dragă mîngiere,
Care duce cugetarea spre trecutul amurgit,
Ca prielnică lumină într'o noapte de durere

Cu durere a sfîrșit . . .

Vin'o ! dulce neființă, dulce adă-mi mîngiere,
Ieșu ființă amărită, zile moarte nu mai vreu ;
Ce-mi mai trebuie vicleana omului înduioșere ?
Ie sătul de fraze goale, de minciuni auzul mieu...
În pustiul suferinței ce simțire înflorește ?
Se mai văd luceferi noaptea cînd e ceriul nouros ?—
Ce mi-a dat natura mie, soare ?—nu mă veselește,
Fie cît de luminos.

Larga lume de-ași străbate, de m'ași duce nu știu unde,
N'ași găsi ieșu alinare ucigașului mieu dor ;
Grea pedeapsă ie desgustul cînd în inimă pătrunde,
Nu dor chinurile morței, pe cît lacrimile dor.—
Până cînd atîtea plîngerî otrăvite și amare
Și ca dorul nesfîrșite ?—De ce aprig sufăr ieșu
Stîncea, vulturul și lanțul ?—o scîntee de la soare
N'am rîpit ca Prometeu !

N. BELDICEANU

Origina familiei, proprietății private și a statului

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FR. ENGELS

(urmare)

Ginta la Celti și la Germani

N'avem loc să vorbim despre organizația gentilică aflătoare sub forma veche, ori mai mult sau mai puțin schimbată, la popoare selbatece și barbare din zilele noastre, de asemenea nu putem arăta urmele de acest fel în istoria popoarelor civilizate din Asia.

Cele mai vechi legi celtice cunoscute ne arată ginta încă în toată puterea ; în Irlanda trăește, cel puțin instinctiv, în conștiința poporului, după ce Englezii au sfărmat'o cu silnicie ; în Scoția ieră în toată puterea pe la mijlocul veacului trecut și a fost zdrokită numai prin armele, legislația și tribunalele engleze.

Legile vechi din țara Galilor (Wales), cari au ținut mai multe sute de ani după cucerirea engleză, scrise cel mai tîrziu în al un-sprezecelea veac, ne arată agricultura comună la sate, deși numai a rare ori, ca o remășiță din obiceiul vechiu ; fie-care familie avea cinci ogoare pentru a le lucră singură ; o parte din pămînt îl lucră în comun și roadele le împărțeau. Cum că asemenea comunități agricole îmfașosau ginti, ori părți de ginta, față cu asemănările în-

tre această țară și între Irlanda și Scoția, ieste fapt neîndoielnic, chiar dacă o nouă cercetare asupra legilor walisice n'ar putea aduce dovezi de a dreptul. Ieu acum a n'am timp să fac cercetarea și extractele sînt scoase în 1869. Din documentele irlandeze și walisice urmează înse lămurit că în veacul al un-spre-zecilea la Celți familia-păreche nu ieră încă înlocuită prin monogamie. În țara Galilor (Wales) căsătoria se privea ca desăvîrșită tocmai după șapte ani. Dacă lipseau numai trei nopți până la șapte ani, soții puteau să se despartă. Avera o împărțeau : femeea făcea părțile, bărbatul își alegea. Mobilele le împărțeau după niște reguli foarte glumete. Dacă rupea bărbatul căsătoria, femeea trebuia să primească zestrea și ce-vă mai mult ; dacă rupea femeea, atunci primea mai puțin. Di'ntre copii luă bărbatul doi, femeea unul și a nume pe cel mijlociu. Dacă femeea își luă alt bărbat după despartenie, și cel di'ntăiu o chemă înapoi ca să trăească mai departe cu dînsul, trebuia să-l asculte chiar dacă ar fi apucat a pune un picior în patul celui alt bărbat. Dar după ce trăieau împreună șapte ani, ierau bărbat și femea în toată regula, chiar fără a fi îndeplinit alte cerimonii vre-o dată. Nu se cerea de la fete să fie neprihănite înaintea de căsătorie și nici iele nu se sfieau de a se folosi de dreptul ce li se lăsă ; se cerea de la fete să îndeplinească niște condiții de felii potrivite cu morala burgheză. Dacă se făcea femeea vinovată de necredință, bărbatul avea voie să o bată (aceasta ieste una din cele trei împrejurări în cari i se dădea asemenea voie, alt-feliu dacă ar fi îndrăznit primea pedeapsă), dar după bătăe nu mai putea avea și alte pretenții, fiind că „pentru o singură greșală trebuie să fie ori pocăință ori pedeapsă, dar nu amîndouă“. Pricinile pentru cari putea cere femeea despartenie, fără să piardă ce-vă la împărțirea averii, ierau foarte elastice : miros reu ajungea. Bani de rescumpărare plătiți șefului tribului ori regelui pentru noaptea di'ntăiu a miresei jueau mare rol în legi (numele acestor bani ieră *gobr merch*, din acest din urmă s'a făcut franțuzește *marquette* și alt-feliu, latinește, *marчета*). Femeile aveau drept de vot în adunările poporului. Să mai amintim că în Irlanda ieratu relații de aceea-și natură, că și acolo căsătoriile se puteau face pe un timp și că femeea la despartire primea parte mai mare, ba chiar despăgubire pentru slujba casnică ; că aveau o femea „de căpetenie, de frunte“ pe lângă altele și că la împărțirea moștenirii nu se făcea nici o deosebire între copiii legiuiti și între ceialalți— și vom înțelege că în Irlanda ieră o formă de căsătorie alături de care cea de la Indieni din America pare statornică. De alt-feliu nu ne prinde mierare, cînd ne gîndim că poporul Celților trăiea în familii-grupe în vremea lui Caesar.

Ginta irlandeză (*sept*, tribul se numește *clainne*, *clan*) o a-

făm descrisă nu numai în cărțile vechi de drept, ci și de către juristii engleji trimiși în veacul al XVII-lea pentru a prefăce pământul clanurilor în pământ regesc. Până în vremea aceea pământul ieră proprietate colectivă a clanului ori a gînteii, întru cît nu apucase încă a fi prefăcut în proprietate individuală a șefilor. Dacă murea un gentil, deci dacă se stîngea o gospodărie, șeful (*caput cognationis* îi ziceau juristii engleji) împărțea din nou tot pământul clanului între celelalte gospodării. Împărțirea trebuie să se fi făcut după regulile obișnuite în Germania. Chiar și a-zî se află cîte-vă sate ce trăesc ast-feliu — cu patru-zeci ori cinci-zeci de ani în urmă ierău mult mai numeroase. Teranii, fermieri ai pământului ce fusesse de mult proprietate comună a gînteii, plătesc Englejilor rîpitori arendă fie-care pentru bucata sa, dar pun ogoarele și finatul împreună, pământul de lucru îl împart după bunătate și dau fie-cărui cîte o bucată din fie-care feliu; de imaș și mîăștine se folosesc colectiv. Cinci-zeci de ani în urmă aveau obiceiul de a împărți din cînd în cînd din nou. Harta acestor sate samănă în totul cu a satelor germane din împrejurimile Mozelei etc. Și în așa numitele *Factions* se pastrează încă gînta. Teranii Irlandeji se împart adesea în partizi, după niște reguli ce se par fără nici un înțeles pentru Engleji, și nu au alt scop de cît bătai solemne între *factiuni*. Acestea sînt reînvieri artificiale ale gîntilor vechi, cari dovedesc vieața instinctului gentilic. În unele părți de loc șed gentilii tot pe pământul vechiu; ast-feliu pe la 1830 cea mai mare parte di'ntre locuitorii baroniei Monaghan se puteau despărți după nume în patru familii numai, adecă ierău urmașii a patru gînti ori clanuri.

În Scoția pieirea organizației gentilice s'a întîmplat la 1745 după doborîrea răscoalei. Nu se știe încă a nume ce însemnă clanul la Scoțieni. În romanele lui Walter Scott vedem clanurile muntenilor vii înaintea noastră. Ieată ce zice Morgan: „Vedem... un model de gîntă cu organizația și cu spiritul ieii, o dovadă puternică despre stăpînirea ce avea vieața gînteii asupra vieții gentililor... În lupte și în răzbunările pentru sîngele vărsat, în despărțirea pământului după clanuri, în stăpînirea colectivă asupra pământului, în credința ce dovedesc gentilii cătră șef și unii pentru alții aflăm neîncetat obiceiurile societății gentilice... Filiația se socotea de pe tată, deci copiii bărbaților remăneau în clan, iar ai femeilor treceau în clanul soților acestor femei“. ÎNSE, că mai înainte ieră la Scoțieni matriarcatul în locul patriarcatului, aflăm de pe faptul că în familia regească a Picților, după Beda, se ținea samă numai de linia femească. Ba chiar remășiță de familie-punalna, ca și la locuitorii Walesului, se păstrase și la Scoțieni până în veacul de mijloc, sub formă de drept asupra întăiei nopți a mi-

resei. Acest drept avea să-l îndeplinească șeful clanului ori regele privit ca înlocuitorul tuturor bărbaților comuni ai unei femei și dacă nu se rescumpără, șeful clanului ori regele putea cere să se folosască de dînsul. Acest drept — în America nordică se află și acuma adesea în partea N. V., — se întâlnea și la Ruși, la cari l'a desființat principesa Olga în veacul al X-lea.

Tot remășiți din organizația veche gentilică sînt și gospodăriile comuniste ce au trăit în Franția (mai ales în Nivernais și Franche-Comté) până la revoluția cea mare și cari ierau foarte asemănătoare comunităților de familii de la Slavii din Croația și Serbia. Chiar și a-zi se mai află urme, așa de pildă la Louhans (Saône-Loire) se află încă mulțime de locuinți țerănești mari, cu sala pentru mîncat la mijloc și cu odăi de dormit împrejur, și locuite de mai multe generații din aceeași familie.

Cum că Germanii înainte de emigrarea popoarelor ierau organizați în gînți, se știe bine. Poate că au cuprins pămîntul di'n-tre Dunărea, Rin, Vistula și marea Nordului de abia cîte-vă sute de ani înainte de Hristos; Cimbrii și Teutonii n'aveau locuinți statornice, și Suevii s'au așezat tocmai pe vremea lui Cezar. Despre dînsii ne spune lămurit Cezar, că s'au așezat împărțiți după gînți și după înrudiri (*gentibus cognationibusque*), și în gura unui Roman din ginta Iulia cuvîntul *gentibus* avea însemnare foarte lămurită. În legile alamane din veacul al optulea se întrebuintază cuvîntul *genealogia* în înțeles de comunitatea celor di'ntr'o marcă; așa că aflăm un popor german și anume tot Suevi așezat după gînți și fie-care gintă avînd pămîntul iei. La Burgunzi și la Longobarzi ginta se numea *fara*, și gentiliu *faramani*. Acest nume se ia aproape în înțeles de Burgunzi, spre deosebire de locuitorii Romani cari, firește, nu puteau face parte din gînțile burgunde. Deci la Burgunzi se împărțea pămîntul între gînți. Așa se dezleagă chestia cuvîntului *faramani* pentru care de o sută de ani se bat în capete juristii germani. Numele *fara* pentru ginte pare a nu fi întrebuintat la toți Germanii, deși îl găsim la un popor gotic și la unul hermionic. La Germani, găsim multe rădăcini deosebite în cuvintele de înrudire și se întrebuintază adese ori ast-feliu în cît ne convingem că au fost în legătură cu gînțile. La Germani, întocmai ca la Mexicani și Greci, escadronul de călări și pedestriimea se alcătuea din grupe așezate după gînți; cînd Tacitus zice „după familii și înrudiri“, vorbește nehotărît, lucru ușor de înțeles de vreme ce pe timpul lui gînțile Romanilor nu mai aveau vieață.

Cea mai puternică dovadă ne-o dă înse un loc din Tacit, a-

colò cetim : „fratele mamei privește pe nepotu-su drept fiu, ba unui socot legătura de sînge între unchiul de pe mamă și între nepot mai sfîntă și mai de aproape de cît cea di'ntre tată și fiu, așa că, de cer ostatici, au mai mare credință cînd li se dă fiul surorii celui ce se leagă de cît dacă li s'ar da fiul adevărat“. Avem înna-inte-ne un caracter al gînteî organizate după matriarcat și a nume dat de Tacit ca un semn deosebitoriu al Germanilor. *) Dacă dădea cine-vă ca ostatic pe fiul său și apoi călcînd învoeală pricinuea moarte acestuia ; nimene nu cerea samă. Dacă din potrivă ar fi dat cine-vă ostatic pe fiul surori-sa și apoi i-ar fi cășunat pieire neținînd cele jûrate, atunci se socotea că a călcat cele mai sfinte datorii gentilice ; de vreme ce tocmai ruda cea mai de aproape, acea care trebuia să apere copilul, îi pricinuisse moartea ; ori trebuia să nu-l dea ostatic ori trebuia să se ție de învoeala făcută. Dacă n'am avea alt-feliu nici o urmă de organizație gentilică la Germani, aceasta singură ne-ar ajunge.

De alt-feliu pe vremea lul Tacit matriarcatul ieră înlocuit prin patriarcat : copiii moșteneau de la tată, dacă nu ierău copii moșteneau frații ori unchiu de pe tată și de pe mamă. Faptul că putea moșteni și fratele mamei stă în legătură cu obiceiul pomenit mai sus și tot o dată dovedește cît de nouă ieră introducerea patriarcatului. Chiar pînă în coace în vrîsta de mijloc tot aflăm urme de matriarcat. Se pare că pe atuncea nu prea puneau mare temeiu pe înrudirea de pe tată, cel puțin cînd ieră vorba de iobagi ; așa dacă un stăpîn feudal cerea de la vre un oraș un iobag fugit, trebuia, d. p. în Augsburg, Basel și Kaiserslautern, să jure pentru iobăgiea fugariului șese din rudele lui de sînge cele mai de aproape și a nume toate numai de pe mamă. (Maurer, Städteverf I, pag. 381).

Altă remășiță din matriarcat, care se înlocuise prin patriarcat foarte de curînd, ieste respectul Germanilor pentru femei, respect pre care Romanii nu-l puteau înțelege de loc. Fecioare din familii nobile ierău cele mai sigure zăloage ; gîndul că femeile lor vor putea fi prinse și duse în robie, le ieră îngrozitoriū și mai mult de cît ori-ce îi îboldea la luptă curăjoasă ; iei vedeau în

*) Grecii cunosc această legătură strînsă între unchiul de pe mamă și nepot numai în mitologia timpurilor eroice. După Diodor (IV, 34) Meleager omoară pe tii lui Thetius, adecă pe frații mîni-sa, Althaiă. Aceasta vede în fapta fecioru-su o nelegiuire așa de strașnică, în cît blastămă pe uci-gași și-î dorește moartea. „Zei ascultară, cum se zice, dorințele iei și puseră sffrîit vieței lui Meleager“. Tot la Diodor (IV, 44) se sco-boară argonauții sub Herakles în Tracia și află acolò, că Phineus, după îndemnările soției sale celei nouă chinuește grozav copiii de la femeea di'ntăiu, Kleopatra din familia Boreazilor. Dar între argonauți se aflau și Boreazi, frați de ai Kleopatrei, deci unchi de pe mamă ai copiilor ho-ropsiți. Iudată ierău partea nepoților, îi slobod și omoară pre păzitori.

femei ce-vă sfint și profetic, ascultă sfatul lor și în treburile cele mai de frunte; Veleda, o preuteasă a Bructerilor, a fost sufletul întregii răscoale a Batavilor, când Civilis în fruntea Germanilor și a Belgilor a zguduit toată puterea Romanilor în Galiea. În case domniea femeii pare ne pusă la îndoială; iea, bătrînii și copiii au firește de îngrijit de toate treburile, barbatul vinează, bea ori șede degeaba. Așa ne spune Tacitus; dar pentru că nu ne spune cine lucră ogoarele, și tot o dată arată lămurit că robii dădeau numai parte din roade și nu zile de muncă, trebuie să credem că bărbații lucrau și ogoarele.

Forma căsătoriei ieră, cum am spus, o familie-păreche ce se apropiea încet încet de monogamie. Monogamie nu ieră încă, de oare ce aflăm poligamie la frunțași. Țineau mult ca fetele să fie neprihănite (nu cum obișnueau Celtii) și Tacitus vorbește cu deosebită căldură despre tăria legăturilor căsătoriei la Germani. Dacă ca pricină de despărțenie numai necredința femeii, dar descrierea lui nu prea dă lămuriri îndestulătoare în unele privinți și pe lângă acestea cam prea iese la iveală gîndul de a zugrăvi virtutea spre a moraliză de Romanii cei desfrînați. Atita se știe: chiar de vor fi fost Germanii în pădurile lor așa strașnici în virtute, multă învățatură nu le-a trebuit pentru a-i scobori la nivelul moral al celorlalți Europeni; curățenia obiceiurilor a pierit di'ntre Germani după ce s'au amestecat cu Romanii încă mai iute de cît limba. Cine se îndoeste cetească pe Gregoriă de la Tours. Că în pădurile Germaniei nu puteau fi cunoscute atîtea ticăloșii ca în lumea civilizată, se înțelege de la sine, și tot le rămîne Germanilor în această privință destulă superioritate față cu Romanii, fără să plăzmuim virtuți sexuale cari nicăeri și nici o dată n'au domnit la un popor întreg.

Din organizația gentilică a ieșit îndatorirea de a moșteni dușmăniile pe cît și prietenii tatalui și ale rudelor; tot aceea-și origină are și plata de bani pentru omor, înlocuitorul răzburăii pentru sînge.

Rescumpărarea bănească a omorurilor, care, nu-i mai mult de un veac de om, se privea ca instituție curat germană, ieste acuma dovedită la sute de popoare ca o îmblînzire obișnuită a răzburăii pentru sîngele vărsat. Găsim de asemenea și îndatorirea de a se purta prieteneste cu oaspeții, între alții la Indianii din America de nord; descrierea lui Tacitus (Germania c. 21) se potrivește în totul cu a lui Morgan.

Cearța înfierbîntată și fără capăt dacă Germanii lui Tacitus își împărțiseră cu totul și o dată pentru tot de a una pamîntul de lucrat ori nu, și cum trebuie să se înțeleagă locurile în cari ieste vorba despre chestia aceasta, nu mai are acuma nici o noimă. Ar fi păcat de pierdut

vremea cu această discuție acuma cînd se știe : că mai la toate popoarele a fost o vreme cînd pămîntul iera proprietate nedespărțită a ginților cari îl lucrau în comun spre folosul tuturor gentililor ; că mai pe urmă proprietatea se împărțea între comunități familiale cari după un timp puneau pămînturile ieară-și la un loc și le împărțeau din nou, adică întocmai cum, după spusa lui Caesar, se făcea la Suevi ; — și că asemenea împărțire periodică s'a păstrat une locuri în Germania până în zilele noastre. Dacă Germanii au trecut (în cei 150 de ani ce despart pe Caesar de Tacitus) așa de iute de la lucrarea în comun a ogoarelor (Caesar spune că la Suevi nu ierau ogoare private) la lucrare individuală cu împărțire anuală la pămînt, putem zice că înnaintarea a fost destul de mare ; trecerea de la treapta di'ntăiu la proprietate privată desăvîrșită într'un timp așa de scurt iese cu neputință, mai ales cînd știm că n'a fost nici un amestec străin. Așa dar cetese în Tacit numai ceea ce spune iel cuvînt după cuvînt : „schimbă (sau împart din nou) pămîntul de lucru în fie-care an și le mai rămîne și pămînt comun de ajuns“. Cum vedem treapta agriculturii și a apropierei pămîntului se potrivește în tocmai cu organizația gentilică a Germanilor de pe atunci

Pe vremea lui Caesar unii Germani își găsiseră locuinți statornice de curînd și alții încă nu se așezaseră, iear pe a lui Tacitus ierau cu toții așezați cel puțin de o sută de ani ; nu se poate tăgădui înnaintarea ce făcuseră în producțiune și în mijloacele de traiu. Locueau în case bune ; îmbrăcămîntea le iera încă foarte selbatecă : mântali proaste de lînă, piei de animale, pentru femei și pentru fruntași și schimburi de in. Se hrăneau cu lapte, carne, fructe selbatece, și, cum spune Plinius cu fierțură de ovăs (mîncare obișnuită și acuma în Irlanda și în Scoția). Bogăția lor iera în vite : dar acestea ierau proaste în privința soiului, vitele albe mici, urite, fără coarne ; caii mici și slabi la alergat. Întrebuințau bani puțini și rar și numai romani. Aur și argint nu lucrau și nici nu țineau la dînsele, fierul iera rar și se pare că la triburile de pe lîngă Rin și Dunărea mai tot fierul întrebuințat se aducea din străinătate. Scrierea cu rune (imitație de pe alfabetul latin și de pe cel grecesc) iera cunoscută numai unor inițiați și se întrebuința numai pentru vrăji religioase. Obișneau încă a j-rtfi oameni. În scurt ierau un popor care de abia apucase a trece de la treapta mijlocie a bîrbăriei la cea de sus. La triburile vecine cu imperiul roman nu s'a dezvoltat nici industria țesutului nici a metalelor din pricină că se introduceau ușor mărfurile Romanilor ; iear la cele din N-O, lîngă marea Baltică, de bună samă s'au dezvoltat. În mlaștinile Schleswigului s'au aflat arme — sabii lungi de fier, zale de verigi, coifuri de argint etc împreună cu bani ro-

mani de pe la sfârșitul veacului al doilea — cari, ca și alte lucruri germane făcute din metal și împrăștiute cu prilejul năvălirii barbarilor, arată un tip deosebit, destul de dezvoltat, chiar și dacă di'ntru'nțaiū nu ierau de cît imitații după modele romane. La Germanii cari au năvălit și s'au așezat în imperiul roman, această industrie națională s'a stins, numai în Anglîtera s'a mai păstrat. Cît de asemănătoare ierau produsele acestei industrii ne arată de pildă broșurile de bronz; cele aflate în Burgundia, în România, lângă marea Azovului par a fi ieșite din aceleași ateliere cu cele aflate în Anglîtera și Suedia, și sînt fără îndoială de origină germană.

Treptei de sus a bîrbăriei îi corespunde și organizația. Pretutindena ieră după Tacitus sfatul fruntașilor (principes), care hotărea în lucruri mici, cele mai însemnate le pregăteau numai pentru adunarea poporului care le hotărea; pe treapta de jos a bîrbăriei asemenea adunare ieste numai la gînți, încă nu la triburi sau la alianțele de triburi, (cel puțin așa am aflat la Americani). Șefii pentru vreme de pace (principes) se deosebesc încă tare de șefii pentru războiū (duces), tocmai ca la Irocheji. Cei di'ntaiū trăieau chiar de pe atunci în parte din daruri: vite, cereale etc.; ca și în America îi alegeau de regulă din aceeași familie; trecerea la patriarcat ajută, ca la Greci și la Romani, prefacerea alegerii în moștenire și formarea de familii nobile în gînți. Această nobilime veche a pierit în timpul strămutărei popoarelor ori curînd după aceea. Șeful războinic se alegea numai după vitejie, nu se ținea nici o samă de origină! Avea puțină putere și trebuia să lucreze asupra luptătorilor prin pildă; putere asupra armatei aveau preoții după spusele lui Tacit. Putere adevărată în toate celea avea adunarea poporului. Regele, șeful tribului, președă; poporul hotărea — nu: prin murmur; da: prin strigăte și zingănit de arme. Adunarea avea și putere judecătorească; înnaintea iei se aduceau învinuiri și se judecau, iea pedepsea la moarte, și a nume pentru lașitate, trădare și desfrînări nefirești. Și în gînți judecă adunarea sub preșidența șefului, care, ca în toate judecățile vechi germane, nu putea fi de cît diriguitorul dezbaterilor și întrebătorul; osînda o hotărea atunci și pretutindena la Germani adunarea poporului.

Alianțe de triburi se făcuseră încă de pe vremea lui Caesar; la unele din aceste alianțe ierau regi; șeful războinic al federației căută, întocmai ca la Greci și Romani să fie tiran și une-ori izbutea. Dar uzurpătorii de acest felii nu aveau de loc putere nemărginită; totuși începură a rumpe legăturile organizației gentilice. Mai înnainte robii sloboziți ne făcînd parte din gînți nu aveau nici o putere, la regi înse ajungeau mulți di'ntre dînșii să aibă ranguri, avere și cinste. Așa s'a întîmplat și după cucerirea impe-

riului roman, cînd șefii războinici au ajuns regi peste țeri întinse. La Franci aveau robii și cei sloboziți mare vază di'ntru'ntăiū la curte, apoi chiar în stat; nobilimea cea nouă se formă în parte din asemenea oameni. O instituție ajută întărirea regilor: cetele ce-i însoțeau. Chiar de la Indieni din America am văzut cum alături cu organizația gentilică se formau grupe private pentru a purta războiū. Aceste grupe erau la Germani permanente. Războinicii cu nume mare adunau în juru-le o ceată de tineri doritori de pradă, aceștia le datoreau credință și tot ast-feliū și iei lor. Conducătoriul îi îngrijea și le dădea daruri, îi organiza ierarhic; alcătuea o gardă gata în tot deauna pentru întreprinderi mici și care în cele mari erau ofițeri, comandau mulțimea războinicilor. Deși aceste cete erau slabe de la început, ba chiar nu erau numeroase nici mai tîrziu (de pildă în jurul lui Odowaker în Italia), totu-și cuprindeau germenii răsturnării libertății vechi a poporului și așa a și fost în timpul năvălirii barbarilor cît și după aceea. Di'ntru'ntăiū pentru că au ajutat la întemeierea regalității și al doilea pentru că, după cum spune și Tacitus, nu puteau fi ținute de cît prin războaie și prădăciuni fără sfîrșit. Prada ajunsese singurul țel. Dacă șeful cetei n'avea ce face pe unde se află, se ducea, cu oamenii lui cu totul, la alte popoare la cari se întîmpla războiū și deci prilej de prădat; trupele germane, cari s'au luptat sub steagurile Romanilor, adese ori chiar împotriva Germanilor, erau în cea mai mare parte alcătuite din ast-feliū de cete prădalnice. Obiceiul Germanilor de a-și vinde serviciul pentru războaie, începuse, cum vedem, de pe atuncia. După cucerirea imperiului roman, o parte din nobilime se formă din aceste cete.

În total vedem că pentru alianțele triburilor germane se află aceea-și organizație ca și la Greci pe vremea eroilor ori la Romani în vremea așa zișilor regi: adunarea poporului, sfatul capilor de ginți, șef pentru războiū, care împlă să ajungă adevărat rege. Această organizație ieste cea mai dezvoltată pentru perioada gentilică, mai departe nu putea merge; aceasta organizație caracterizază treaptă de sus a bîrbăriei. Îndată ce o societate pășește peste marginile, din coace de cari organizația decrisă nu mai ieste îndestulătoare, organizația gentilică trebuie să pieară; așa a fost în adevăr, statul i-a luat locul.

VIII. Formarea statului la Germani

Germanii erau, după Tacitus, un popor foarte numeros. De la Caesar putem afla până la un punct cît de mari erau popoarele Germane; iel ne spune că Usipetii și Tenkterii ce se arătaseră pe malul stîng al Rinului erau la 180,000 de capete, cu femei cu co-

pii, cu tot. Deci la 100000 într'un singur popor, deci mult mai numeroși de cît Irochezii cari în vremea înfloririi lor, cînd ierau spaima țerei de la lacurile cele mari până la Ohio și Potomac, nu treceau peste 20,000. Un popor german pe vremea lui Caesar stăpînea cam la 10,000 de kilometre pătrate și fiind că Germania Magna a Romanilor ieră de vr'o 500,000 de kilometre pătrate, socotind cîte 100,000 de locuitori pe 10,000 pe kil. patr., ajungem la 5,000,000 de locuitori pentru țara întreagă; pentru un popor barbar populația ieste destul de deasă (10 suflete pe un kilometru), pentru vremile noastre ni se pare înse foarte rară. Dar nu ierau numai ațiția Germani pe vremea aceea. Știm că, de a lungul Carpaților până la gurile Dunărei locueau popoare germane de neam gotic, Bastarni, Peuchini și alții, așa de numeroși în cît Plinius face di'ntr'înșii al cincilea trib de frunte al Germanilor și în cît pe la 180 înainte de Hr. întrară în slujbă la regele Perseus, iear în anii di'nțaiu ai domniei lui Augustus străbătură până pe la Adrianopol. Dacă socotim numărul acestor Germani la un milion, ajungem pentru nația întreagă la șese milioane de suflete, pentru începutul erei noastre.

După ce s'au statornicit, numărul poporului trebuie să fi crescut foarte tare; progresele industriale pomenite mai sus ne-ar dovedi faptul chiar fără alte dovezi. Lucrurile aflate în mlaștinile din Schleswig, sînt, după monedele romane găsite împreună cu dînosele, din veacul al treilea după Hr. Pe vremea aceea ieră lîngă marea Baltică o industrie dezvoltată de lucratul metalelor și de țesut, comerț cu imperiul roman și la cei bogați ce-vă lux. — Toate acestea dovedesc desimea poporului. Tot pe atunci începe și atacul Germanilor asupra întregii linii a Rinului, a șanțului roman și a Dunărei, de la marea Nordică până la marea Neagră — dovadă puternică despre înmulțirea poporului ieste tendința de a trece hotarele imperiului. Trei sute de ani ținu războiul. În acest timp tot tribul Goților (afară de cei din Scandinavia și de Burgunzi) se îndreptară spre S-O și alcătuiră aripa stîngă a năvălitorilor; mijlocul armatei îl alcătueau Hermionii la Dunărea de sus și în sfîrșit Iskävonii, acuma numiți Franci, formau aripa dreaptă la Rin; Ingävonii cuceriră Britania. La sfîrșitul veacului al V-lea imperiul roman ieră slăbit de puteri și deschis Germanilor.

În urmă am cercetat civilizația greacă și romană în leagăn;

*) Numărul presupus aice se întărește prin spusele lui Diodor despre Celtii din Galia: „In Galia locuesc multe popoare nu tot una de numeroase. Cele mai puternice se uoă aproape la 200,000 de suflete, la cele mai slabe la 50,000”. (Diodorus Siculus, V, 25). Așă dar mijlociu 125,000; numărul nostru, 100,000 ieste potrivit pentru Germanii, căci popoarele celtice, ca mai înaintate, trebuie să fi fost mai numeroase.

acuma am ajuns la mormîntul iei. Peste toate țerile din basenul mării Mediterane se întinsese puterea Romanilor. Pretutindenea pe unde nu întîlniseră Greci, limba romană înlocuise pe ale popoarelor cucerite; nu mai ieră nici o deosebire națională, nu mai ierau Galii, Iberi, Liguri, Norici, toți se romanizaseră. Organizația romană stricase pretutindenea gințile și triburile și nemicise ast-feliu ori-ce activitate națională. Romanitatea ast-feliu întru-chipată nu formă o națiune, ci se deosebea numai prin lipsa de ori-ce naționalitate. Elemente pentru nații nouă ierau înse pretutindeni, dialectele latine ale provinciilor se deosebeau din ce în ce mai tare unele de altele; hotarele firești, cari mai de mult făcuseră din Italia, Galiea, Spania și Africa regiuni deosebite, tot ierau și tot se simțeau. Dar nu ieră nicăieri o putere, care să unească elementele în nații nouă; nicăieri nu ieră vre o urmă de putere de evoluție, de împotrivire, și de creațiune nouă nici atîta. Multimea cea mare de locuitori din colosalul imperiu roman ieră legată numai prin statul roman și acesta cu timpul se făcuse dușmanul și apăsătorul lor cel mai reu. Provinciile nemiciseră pe Roma; chiar Roma ajunsese oraș de provincie ca și celelalte — cu drepturi mai mari, dar nu stăpînă, nu centrul imperiului, ba chiar nici reșidența împăraților și a ajutorilor lor, împărații ședeau la Constantinopol, la Milan ori aiurea. Statul roman ieră o mașină uriașă, complicată, numai pentru a despoiea pe supuși. Biruri și sarcini de tot felul împingeau masa poporului din ce în ce în mai grozavă sărăcie; apăsarea se făcea de nesuferit prin jupoierile guvernătorilor, vameșilor, soldaților. Ieată unde ajunsese statul roman cu domnia-i asupra lumii: dreptul de trai și-l întemeiă pe liniște în lăuntru și pe apărarea în potriua barbarilor. Dar liniștea lăuntrică ieră mai rea de cît cele mai mari turburări, și locuitorii așteptau pe barbari ca pe niște mîntuitori.

Starea societății nu ieră mai bună. Chiar din timpurile de la urmă ale republicei domnia Romanilor se prefăcuse în despoiere fără de cruțare a provinciilor; imperiul n'a îndepărtat acest reu, ci di'mpotrivă l'a făcut regulă. Cu cît cădea mai jos imperiul cu atît creșteau dările și alte sarcini, cu atîta mai fără de rușine prădau și apăsau slujbașii. Cu negoț și industrie nu se îndeletniciseră Romanii nici o dată; numai în cămătarie întrecuseră tot ce fusese înnainte de dînșii și ce a mai fost de atunci în coace; ce a mai remas bun, a remas în partea resăriteana, în partea greacă a imperiului, despre care n'avem de vorbit aice. Imperiul roman a dus: la sărăcie obștească la căderea comerțului și a relațiilor, a artet; la scăderea populației, la căderea orașelor; la selbătăcirea agriculturii.

Agricultura, în toată lumea veche ramura cea cea mai în-

semnată a producțiunii, ajunse în imperiū din ce în ce ieară-și aproape singura. În Italia se lucrau în două chipuri latifundiile (adecă proprietățile teritoriale colosale cari după căderea republicei, cuprindeau teată Italia): ori ca imașuri pentru vite, și deci populația ieră înlocuită prin oi și prin boi, păziți de cîți-va robi; ori ca vile, la cari lucrau mulțime de robi grădinărie, parte pentru luxul proprietariului, parte pentru vîndut în tîrguri. Pașunile cele întinse se tot înmulțeau; vilele și grădinile căzuseră o dată cu sărăcirea proprietarilor și a tîrgurilor. Lucrarea latifundiilor prin robi nu mai aducea foloase; dar atunci ieră singura formă cu putință pentru agricultura mare. Agricultura mică începū ieară-și a fi singură folositoare. O vila după alta fură împărțite în bucățele și date la niște fermieri ereditari, cu învoeală să plătească o sumă hotărîită pe an, sau *în parte*, la oameni cari opreau pentru dînșii numai a șesea ori chiar a noua parte din produse. Mai de regulă înse bucățelele de pămînt le dădeau la coloni cari plăteau o parte hotărîită pe an, nu aveau drept a părăsi pămîntul și puteau fi vînduți împreună cu dînsul; nu ierau robi dar nici liberi, nu puteau să se însoțească cu liberi și căsătoriile lor între dînșii nu ierau privite ca legiuite ci numai drept concubinaj (contubernium). Colonii sînt înaintea mergătorii servilor din vîrsta de mijloc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Robiea își sfîrșise traiul. Nici la țară în agricultura cea mare, nici la tîrguri în manufacturi nu dădea folos—nu mai avea cine să cumpere produsele. În agricultura mică și în atelierile mici la cari se redusese producțiunea în cele de pe urmă timpuri ale imperiului nu ieră loc pentru robi. Mai ieră loc în societate numai pentru robi de lux și casnici, la cei bogați. Iear cu toate acestea robiea avea destulă întindere pentru a face ca ori ce muncă producătoare să pară nevrednică de un Roman liber—și atunci ierau cu toții liberi. De acolea a urmat pe de o parte că s'au lăsat slobozi mulțime de robi cu carii nu aveau ce face, pe de altă parte înmulțirea colonilor și a oamenilor liberi, dar calici (asemenea cu „poor whites“ (albi săraci) din acele state ale Americii cari au avut mai de mult robi și i-au lăsat acuma slobozi).

Creștinismul nu poate fi învinuit cîtu-și de puțin de pieirea robiei vechi. A trăit alături cu robiea timp de sute de ani în imperiul roman, și mai pe urmă n'a oprit pe creștini de a face negoț cu robi, nici pe Germani la Nord, nici pe Venetiani la marea Mediterană, nici negoțul cu robi negri în vremurile din urmă *). Ro-

*) După episcopul Luitprand de la Cremona în veacul al 10-lea în Verdun, așa dar în sfîntul imperiu german, industria cea mai înfloritoare ieră fabricarea de fameni (eunuci) pe cari îi vindeau cu mare folos pentru haremurile maure din Spania.

biea a pierit pentru că nu mai aducea foloase. Dar chiar murind a lăsat celor liberi otrava iei, desprețul muncii producătoare. Ieată în ce contradicere se încurcase lumea veche : robiea nu mai ieră cu putință din pricina economice, munca oamenilor slobozi ieră desprețuită moraliceste. Robiea nu mai putea fi forma de căpetenie a producțiunei sociale, munca liberă nu ieră încă în stare să-i iea locul. Alt leac afară de o revoluție desăvîrșită nu putea folosi.

În provinciile nu ieră mai bine. Mai multe știri avem din Gallie. Pe lângă coloni mai ierău și țeranii slobozi. Pentru a găsi apărare împotriva slujbașilor, judecătorilor și cămătarilor, adese ori căutau sprijinul, patronatul vre unui puternic ; și nu făceau așa nu mai unul câte unul, ci chiar comune întregi, în cît împăratul opri de mai multe ori asemenea învoeli și a nume în veacul al IV-lea. Dar ce le folosea patronul ? Chiar acesta le punea condiție să-i treacă lui proprietatea asupra bucațelei de pămînt, iear iel le asigură folosul pe vieată — șurub, întrebuintat mai apoi, în veacul al 9 și al 10-lea de sfînta beserecă pentru a crește împărăția lui D-zeu și a-și înmulți proprietatea lor pe pămînt. Așa făcu besereca mai pe urmă, dar la 475 avea alte idei, episcopul Salvianus din Marsiliea tună împotriva celor ce furau, cum am spus, pămîntul țeranilor și ne povesteste că apăsarea slujbașilor romani și a proprietarilor mari ajunsese nesuferită în cît mulți „Romani“ fugeau în țerile stăpînite de barbari, iear cetățenii romani din părțile supuse barbarilor nu se temeau de nemică pe lume mai mult de cît de a ajunge din nou sub Romani. Cum că mulți părinți își vindeau din pricina sărăciei copiii în robie, ne dovedeste legea ce s'a făcut în această privință.

Barbarii germani luară de la Romani, pentru că i-au mîntuit de statul roman, două treimi din tot pămîntul și-l împărțiră între dînșii. Împărțirea pămîntului au făcut'o după constituția gentilică ; fiind cuceritorii puțin numeroși bucați întinse remaseră proprietate comună fie a triburilor, fie a ginților. În fie-care gintă împărțiră pămîntul de arat și fînatele în părți de o potrivă între gospodării ; dacă dîntru'ntăiu au mai urmat din vreme în vreme în vreme împărțiri din nou, nu știm, dar în curînd în provinciile romane vedem că bucațile ierău proprietate individuală nestrămutată, *alode*. Pădurea și pășunile remaseră neîmpărțite, toți puteau să se folosească de dînsele ; chipul de a se folosi precum și ce feliu să se lucreze partea împărțită se regulă după obiceiul vechiu și după hotărîrea comunităței. Cu cît ședea mai mult ginta în același sat, cu cît se amestecau mai tare Germanii cu Romanii, cu atîta mai mult se pierdă caracterul de înrudire și se înlocuî prin cel teritorial. Ginta se înlocuî prin comunitatea marcei, în care destul de des pot fi văzute urme ce dovedesc că membrii au fost o dinioară rude de sînge. Ast-feliu s'a prefăcut organizația gentilică pe nesimțite într'o or-

ganizație teritorială și ast-feliu putu lua loc în stat. Așa s'au petrecut lucrurile cel puțin în țerile în cari s'a păstrat comunitatea de marcă; în Franția de la miează noapte, în Angliea, în Germania și în Scandinavia. Dar această organizație tot a păstrat caracterul iei democratic, și chiar în formele iei mai nouă o remășiță de organizație gentilică și deci o armă în mânele celor apăsați.

Legătura de sînge în gîntă se pierdù în curînd, din pricină, că în trib și în popor se pierdură ori se schimbară instituțiile vechi în urma cucerirei. Știm, că organizația gentilică n'are mijloace de a ținea în frîu niște supuși. Acest fenomen îl vedem foarte pe larg acoloa. Popoarele germane, stăpîne pe provinciile romane, trebuia să organizeze cucerirea. Dar nici nu puteau să-i primească pe Romani în grupele gentilice (gînti, triburi), nici să-i stăpînească numai prin mijloacele date de aceste grupe. În fruntea, administrațiilor locale, moștenite de la Romani, trebuia să puie un înlocuitoriù al statului roman, și acest înlocuitoriù nu putea fi de cît alt stat. Deci trebuia ca organele gentilice să se prefacă în organe de stat, și încă foarte iute, împrejurările nu dădeau răgaz. Cel di'ntăiu reprezentant al poporului cuceritoriù ieră șeful armatei. Pentru a asigura în lăuntru și în afară stăpînirea asupra învinșilor puterea acestui șef trebuia să crească. Venise timpul ca șeful pentru timp de războiù să se prefacă în rege: și se prefăcù.

Să luăm Franția. Acolò căzuseră în puterea poporului biruitoriù al Saliilor nu numai toate domeniile cele întinse ale statului roman, ci și toate întinderile de pămînt cîte nu se dăduseră comunităților de marcă ori de gau, mai ales pădurile. Cel întăiu rege franc a luat aceste pămînturi, proprietate colectivă a poporului, le-a prefăcut în proprietate regală, le-a furat deci de la popor, și le-a dăruit ori dat pe un timp celor ce-l încunjurau. Această ceată, care de la început ieră alcătuită din cei ce-l însoțeau în lupte și din șefii armatei, crescù la număr nu numai prin Romani, adevă Gali romanizați, prețioși ca scriitori și ca știutori ai limbei romane cît și ai latinei clasice, precum și ai legilor țerei, ci și din robi, coloni și robi sloboziti din cari regele își alegea favoriții. Tuturor acestora le dăruiră de la început bucăți din pămîntul poporului, mai pe urmă le dădeau numai până la moartea regelui și ast-feliu se întemeie o nobilime nouă pe socoteala poporului.

Nu fu de ajuns atîta. Nu se putea stăpîni un regat așa de întins prin mijloacele date de organizația gentilică; sfatul șefilor de gînti nu se mai întrunea de mult și fu înlocuit prin al celor ce se aflau în tot deauna în jurul regelui; adunarea poporului mai remase numai de formă, dar se prefăcù din ce în ce mai mult în

adunarea șefilor mai mici ai armatei și a celor ce ajunseseră în timpurile din urmă puternici. Țeranii slobozi, proprietari de pământ, masa poporului franc, fură slăbiți și nemiciți prin atâtea războaie năuntrice și de cucerire, aceste din urmă mai ales pe timpul lui Carol cel mare. Întocmai cum se întâmplase cu țeranii Romani în vremile de pe urmă ale republicei. Țeranii franci, cari di'ntru'nțaiu alcătueau armata întregă, și după cucerirea Franței formau simburele oștei învingătoare, pe la începutul veacului al nouălea de abiea puteau sluji în oaste unul din cinci. În locul armatei strînsă de a dreptul de rege și alcătuită din țeranii slobozi, se înființă o armată formată din slugile celor de curînd ajunși la putere, ba chiar din țeranii servi, urmașii celor cari într'o vreme nu aveau alt stăpîn de cît pe rege și cari încă mai de mult nu aveau de loc stăpîn, ierau cu desăvîrșire slobozi. Sub urmașii lui Carol cel mare se desăvîrși ruina țerănimii france prin războaie năuntrice, prin slăbăciunea puterii regești și deci prin încălcările celor mari, pe lîngă cari se mai adăugeau gaugrafiu puși de Carol cel mare și doritori de a preface slujba lor din pe vieață în moștenitoare. Cinci-zeci de ani după moartea lui Carol zăcea Franția la picioarele Normanilor tot așa de slăbită și de fără putere de împotrivire, cum zăcuse cu patru sute de ani în urmă imperiul roman la picioarele Francilor. Universitäts-Bibliothek Cluj

Și nu numai slăbăciunea în afară dar și organizarea năuntrică a societății ori mai bine desorganizarea ieră aceea-și. Țeranii slobozi ierau într'o stare asemănătoare cu a înainte mergătorilor lor, colonii romani. Prin războaie și prin pradăciunile suferite se ruinaseră, fuseseră nevoiți a se supune celor puternici ori beserecei pentru a găsi vre o apărare, căci puterea regească ieră prea slabă pentru a-i ocroti; dar scump au plătit apărarea nobililor: cum mai înainte țeranii gali a trebuit să-și dea proprietățile în mînele patronilor, rămânîndu-le lor numai să tragă folos din acele pămînturi, bine înțeles, sub feliurite condiții, și îndatorindu-se a plăti și a face mulțime de slujbe. După ce au ajuns în asemenea stare de atîrnare n'a trecut mult și au pierdut chiar libertatea personală; pentru această prefacere a țeranilor slobozi în servi a trebuit numai cîte-vă generații. Cît de iute s'a îndeplinit căderea țeranilor, ne arată cartea lui Irminon despre mănăstirea Saint Germain des Prés, odinioară lîngă Paris, acum în Paris. Pe pămînturile supuse acestei mănăstiri se aflau în vremea lui Carol cel mare, 2788 de gospodari, aproape toți Francei, cu nume germane. Între dînșii ierau 2080 de coloni, 35 de liți, 220 de robi și numai 8 slobozi! Deprinderea nelegiuită, după Salvianus, de a luă de la țeranii pămînturile și apoi a-i lăsa numai să se folosască pe vieață di'ntr'însul, nu mai ieră neobișnuită beserecilor,

d'impotrivă. Zilele de clacă, din ce în ce mai mult obișnuite, își avuseră înaintea mergătoare în *angariile* romane, adică în slujbe silite pentru stat, precum și în slujbele ce trebuia să facă membrii marcelor germane pentru făcut poduri, drumuri și pentru alte scopuri obștești. Dacă privim lucrurile numai pe de a supra ne pare că în patru sute de se întorsese organizația socială iar la forma romană.

Faptul dovedește numai două lucruri: întâiu, că organizarea socială și împărțirea proprietății în timpul căderii imperiului roman se potrivea în totul cu treapta producțiunii agricole și industriale de pe atunci, decî că nu puteau fi înlăturate; și al doilea, că treapta de producțiune în acest răstimp de patru sute de ani nici nu căzuse mai jos nici nu înaintase mai sus, decî că trebuia să aducă numai de cît tot aceleași clase sociale și tot aceeași împărțire de proprietate ca și imperiul roman. Orașele pierduseră domnia asupra satelor în timpul celor din urmă veacuri ale imperiului roman și nu o câștigaseră din nou în vremea celor patru sute de ani ai stăpînirii germane. De aice sîntem siliți a presupune puțină dezvoltare în agricultură și în industrie. Starea de lucruri așa cum o aflăm produce neînlăturat proprietari mari puternici și țeranî atîrnători de dînsii. Cît de cu neputință a fost pe de o parte lucrarea latifundiilor romane cu robi, pe de alta lucrarea proprietăților mari din vremea lui Carol cel mare prin munca de clacă, ne dovedesc încercările mărețe, dar zădarnice, făcute de acest împărat cu vestitele sale vile. Numai mănăstirile putură urmă acest feliu de cultură și numai pentru dînsule aducea foloase; dar mănăstirile erau corpurile sociale anormale, întemeiate pe neînsurare; puteau produce lucruri excepționale, dar și trebuia să remie excepții.

Și totu-și societatea nu stătuse pe loc în aceste patru veacuri. Deși găsim aproape aceleași clase de căpetenie ca la început, totu-și oamenii erau alții. Nu mai erau robia veche, nu mai erau acei oameni slobozi, calici zdremțuroși, dar plini de despreț pentru ori ce muncă producătoare. Între colonii romani și între servii timpului nou trăise țeranul franc slobod. „Amintirea nefolositoare și cearta zădarnică“ a romanismului în cădere erau moarte și îngropate clasele sociale din veacul al nouălea nu se formaseră în timpul putrezirii unei civilizații ajunse la mormînt, ci în vremea durerilor de naștere ale unei civilizații nouă. Oamenii noi, stăpîni și supuși, erau bărbați dacă-i asemănați cu Romanii. Legăturile între stăpîni puternici și între țeranii supuși, cari fuseseră pentru Romani o formă fără vre o nădejde de dezvoltare mai departe, erau d'impotrivă pentru țeranii din veacul al nouălea punctul de plecare cătră o evoluție nouă. Și deci măcar că ni se par

aceste patru veacuri așa de neproductive pentru evoluția omenirei, tot ne-au lăsat un product însemnat: naționalitățile moderne, reformarea și organizarea Europei apusane pentru viitorul. Germanii însuflețiseră din nou Europa, și de aceea disolvarea statelor din perioada germană se sfârși nu prin o cucerire normano-saracină, ci prin prefacerea *beneficiilor* și a *commendatțiilor* în feudalism.

Care ieră înse farmecul tainic, prin care putură Germanii să dea vieață Europei ajunsă pe patul de moarte? Ieră oare vre o magie înăscută Germanilor, cum ne spun istoricii noștri șovinisti? De loc. Germanii ierau, atunci mai ales, un trib aric înzestrat cu mari însușiri, și se dezvoltau foarte energic. Dar Europa s'a întinerit nu prin niște proprietăți naționale speciale Germanilor, ci numai prin bărbăria și prin organizația gentilică aduse de năvălitori.

Vitejia personală, simțul pentru libertate și instinctul democratic, care vede în toate treburile obștești treburile sale, în scurt toate însușirile pierdute de Romani și cari singure ierau în stare a face din lumea romană așa de căzută state nouă și naționalități nouă—ce ierau alta de cât caracterele obișnuite ale barbarilor de pe treapta de sus, roade ale organizației în gînți?

Ce a făcut pe Germani în stare de a schimba forma romană a monogamiei, îmblinzind domnia bărbatului în familie, dînd femeii un rol mai înalt dn cum îl cunoscuse lumea clasică? Negreșit numai bărbăria, deprinderile lor gentilice, însușirile păstrate încă din vremea matriarcatului?

Care ieste pricina ce a dat chip Germanilor să facă să între chiar în statele feudale, cel puțin în Germaniea, în Franțiea nordică și în Angliea, o remășiță din organizația gentilică, în formă de comunități (obștii) de marcă, și ast-feliu să dee clasei apăsate, țeranilor, chiar în timpurile servajului celui mai aspru, o organizație și deci un mijloc de a se împotrivi, lucru ce lipsise robilor vechi și care lipsește și proletarilor moderni? Nemică alta de cât bărbăria și chipul barbar de a se așeză după gînți și triburi.

Și în sfîrșit, tot numai bărbăria a făcut pe Germani să înlocuească în totul robiea romană prin servaj, formă mai blindă în care începuse a se preface robiea chiar în imperiul roman. Dar servajul ieste o formă care, cum a observat mai întăiu Fourier, dă celor ce-l sufăr mijloace de a se emancipă treptat *ca clasă* (*fournit aux cultivateurs des moyens d'affranchissement collectif et progressif*); servajul ieste superior robiei și prin aceea că pe cînd robii nu puteau să scape de cât prin liberare personală, unul cîte unul (răscoalele robilor au fost toate zădarnice în vechime), servajul a lăsat pe țeranii din veacul de mijloc să se emancipeze treptat ca o clasă. Cum am zis datorim și întroducerea servaju-

lui tot bătăriei Germanilor, cari nu ierau încă deprinși cu robia, nici cu cea antică greacă și romană, nici cu cea orientală.

Toate lucrurile bune aduse de Germani lumii romane urmau din bătărie. În adevăr numai barbarii pot să întinerească o lume ce pătinește din pricina unei civilizații pe moarte. Și pătura de sus a bătăriei, la care ajunseseră Germanii înaintea năvălirii, ieră cea mai potrivită. De acolo se explică toate.

IX. Bătărie și civilizație.

Am văzut căderea organizării gentilice la Greci, la Romani și la Germani. Să cercetăm acuma ca închiere împrejurările generale economice cari au slăbit temeliile acestei organizări încă în timpul fazei de sus a bătăriei și cari au înlăturat-o cu totul la începutul civilizației. Aice vom avea nevoie de cartea lui Marx „Capitalul“ tot atîta cît de a lui Morgan.

Ginta s'a alcătuit în timpul trepte de mijloc a selbătăciei, s'a dezvoltat în al celei de sus, și, după cît știm, a ajuns la toată înflorirea în vremea trepte de jos a bătăriei. Începm deci cu această fază de dezvoltare.

La Indieni din America găsim organizația gentilică desăvîrșit dezvoltată. Un trib s'a desfăcut în mai multe gînți; aceste gînți primitive, înmulțindu-li-se numărul membrilor, s'au desfăcut în cîte mai multe gînți fiice, față cu carile ginta mămă se arată ca frătrie; tribul însuși se desface cu vremea în mai multe triburi și în fie-care din acestea aflăm mai toate gînțile primitive; în unele împrejurări, cel puțin triburile înrudite sînt unite într'o alianță. Organizația descrisă ieră foarte îndestulătoare și foarte potrivită cu împrejurările sociale în cari se produsese și nu-i altă ce-vă de cît o grupare firească, în stare de a împăciui toate neînțelegerile ce puteau să se isce într'o societate ast-feliu organizată. Neînțelegerile cu străinii le dezlegă prin război; care putea duce la nemicirea dară la subjugarea tribului nu. Organizația gentilică are însușirea măreață, dar tot o dată și neîndestulătoare, de a nu avea loc pentru stăpînire și supunere. În lăuntru nu se cunoștea încă deosebire între drepturi și datorii; întrebarea, dacă aveau membrii dreptul ori datorie de a luă parte la treburile obștești, la răzbu-narea singelui, nici nu și-o putea pune Indianul; s'ar fi părut tot atît de smintită ca și întrebarea dacă mîncarea, somnul, vînatul etc sînt datorii ori drepturi. De asemenea nici într'un chip nu se putea desface tribul în clase deosebite. Și aceasta ne duce să cercetăm temelia economică a stărei de lucruri de atunci.

Poporul ieră foarte puțin numeros și împrăstiet pe întinderi

mari; mai grămadit ieră în locul unde își avea tribul locuința, de jur împrejur înse se întindea întâiu locul unde vîna, apoi pădurea neutră care îl despărțea de triburile vecine. Împărțirea muncii ieste foarte primitivă: numai între bărbați și femei. Barbatul poartă războiul, vînează și păscuește, aduce hrană și face ori capătă toate uneltele trebuitoare pentru munca sa. Femeea îngrijește de casă și de pregătirea mîncărei, de facerea hainelor, face bucate, țese, coase. Fie-care din amîndoi soții ieste stăpîn; barbatul în pădure, femeea în casă. Fie-care ie stăpîn pe uneltele făcute și întrebuițate de dînsul: barbatul pe arme, pe uneltele de pascuit și de vînat, femeea pe ale gospodăriei casnice. Gospodăria ieste comunistă pentru mai multe familii, adesea pentru foarte multe *). Ce fac în comun și consumă ori întrebuițază în comun ieste proprietate obștească: casa, grădina, luntrea. Acolea deci, și numai acolea, are valoare vorba „proprietatea ca rod al muncii, personale“, despre care ne povestesc juriștii și economiștii că s'ar fi afind în societatea civilizată, basm pe care se mai sprijină proprietatea capitalistă. Dar nu s'au oprit pretutindenea pe această treaptă. În Asia s'au întîmplat animale, cari au putut fi ușor îmblînzite și înmulțite în domesticire. Vaca selbatecă trebuia vînată, vaca îmblînzită dădea cîte un vițel pe an și lapte pe lîngă dînsul. Un număr de triburi cele mai înaintate—Arii, Semiții poate și Turanii—domesticiseră mai întâiu animale, apoi se îngrijiră mai numai de paza lor. Din masa barbarilor se deosebiră triburile de păstori: *cea di'ntîiu împărțire însemnată în munca socială*. Triburile de păstori produsera nu numai mai mult de cît celelalte, dar chiar alte feluri de lucruri de hrană. Aveau nu numai lapte și tot ce făceau di'ntr'însul precum și carne din bielsug, dar și piei, lînă pâr de capră și de asemenea multe stofe țesute. Din această pricină se putu dezvoltă schimb regulat între triburi. Pe cînd încă nu ajunseseră oamenii la treapta aceasta nu puteau să se facă de cît schimburi întîmplătoare; putea să se facă împărțire de muncă dacă se întîmplau unii mai ghibaci în facerea armelor. Cunoaștem ateliere pentru arme și pentru unelte de piatră de prin cele din urmă timpuri ale perioadei pietrei lustruite; artiștii, cari își dezvoltau într'însele ghibăciea, ie de crezut că lucrau, ca și meseriașii din gîntele indiene, pentru comunitate. Nu putea să se dezvolte nici într'un chip alt schimb de cît în lăuntru tribului, și acesta încă numai a rare ori. Dar după alcătuirea triburilor de pă-

*) Mai ales pe coasta nord-vestică a Americii, vezi Baneroft. La Haidahî pe insula reginei Charlotta sînt gospodării cari au sub același acoperimînt până la 700 de inși. La Nootkaî trăieau triburi întregi sub același acoperiș.

stori, găsim toate condițiile pentru dezvoltarea schimbului între oameni din triburi străine. De la început schimburile se făceau între triburi, prin mijlocul șefilor de ginți; dar când turmele începură a trece în proprietate privată, schimburile între om și om începură a fi mai însemnate și în sfârșit a înlocui cu totul pe cel între triburi. Triburile de păstori aveau ca marfă de căpetenie vite; vitele erau marfa în care se prețueau toate celelalte și care se primea ori unde — în scurt, vitele erau monedă și aducea slujba adusă acuma de aceasta. Nevoia de un feliu de monedă s'a arătat deci simțită chiar de la începutul schimbului.

Lucrarea grădinilor, pe cât se pare necunoscută barbarilor asiatici pe treapta de jos a bătăriei, se arată la dînsii pe treapta de mijloc, fiind înaintea mergătoarea lucrării la ogoare. Clima podișului turanian nu îngăduie vieată păstorească fără nutreț strîns din vreme pentru iarna cea lungă și aspră; trebuia deci să lucreze finațuri și cereale. Tot ast-feliu iese și pentru stepele de la mieză-noaptea mării Negre. O dată ce cerealele au fost lucrate pentru vite, ușor au ajuns grăunțele să fie hrană și pentru oameni. Pămîntul lucrat ieră proprietate a tribului, di'ntru'ntăiu dat spre întrebuințare ginților, mai tîrziu împărțit de gintă la cei ce voeau să-l lucreze; înșii puteau avea oare-cari drepturi de posesiune asupra pămîntului, mai mult, adeva proprietate, nu.

Di'ntre cuceririle industriale întîmplăte pe această treaptă două sînt mai ales însemnate. Întăiu stativale, al doilea topirea combinațiunilor metalice. Arama și costoriul, precum și bronzul făcut di'ntr'însele, erau metalele cele mai însemnate; din bronz făceau arme și unelte, dar nu puteau înlocui ast-feliu pe cele de piatră; numai fierul putu reuși în lupta pentru traiu în contra pietrei și încă nu știeau scoate fier din mineraiurile ce-l cuprind. Aurul și argintul începură a fi întrebuințate pentru podoabe, și trebuie să fi fost mult mai scumpe de cât bronzul și arama.

Înmulțirea producerei în toate ramurile—creșterea vitelor, agricultura, industrie casnică—dădu muncitorilor chip de a produce mai mult de cât le trebuia pentru traiu. Tot o dată mări timpul, cât trebuia să muncească fie-care membru al unei ginți, al unei gospodării ori al unei familii. Ieră de dorit să capete muncitori noi. Prin război îi puteau avea; prinșii îi prefăcură în robi. Cea di'ntăiu împărțire însemnată a muncii aduse cu sine creșterea productivității muncii, deci a bogăției, o dată cu acestea lărgirea producției, și sub împrejurările de atunci, numai de cât și robiea. Din cea di'ntăiu împărțire mare socială iese cea di'ntăiu desface-re a societății în două clase: stăpîni și robi, despoietori și despoiați.

Până acuma nu știm încă unde și cînd au trecut turmele din

proprietatea comună a tribului ori a ginței în a capilor de familie. Dar trebuie să se fi întâmplat în părțile ei principale pe această treaptă. Cu turmele și cu celelalte nouă bogății sosi și o revoluție în familie.

În tot deauna bărbatul produsese cele trebuitoare, iear mijloacele pentru a reuși le pregătea și le stăpînea iel. Turmele ierau mijloace nouă de producțiune, bărbatul le îmblînzise și le păzea. Ale lui ierau deci atît turmele cît și mărfurile ce luă în schimb pe dînsele, de asemenea ai lui ierau și robii. Tot prisosul producțiunii, cădea în mîna bărbatului; femeea se folosea și iea, dar n'avea drept de proprietate asupra acestor avuții. Războinicul „selbatec“ și vînătoriul se mulțămiseră cu locul al doilea după femeie; păstoriul „mai blînd“, întemeindu-se pe bogății, se puse la locul întâiu și împinse pe femeie la al doilea. Și iea nu putea să se plîngă. Împărțirea muncii în familie regulase cum se fie împărțită și proprietatea între bărbat și femeie; împărțirea rămăsese neschimbată și totu-și se făcuse o revoluție în casă, pentru că se schimbase împărțirea muncii afară din familie. Tot acea pricină care dăduse femeii mai înainte vremea domniei în casă: mîrginirea iei la lucrul casnic; tot, acea asigură acuma bărbatului stăpînire și în casă: munca femeii în casă ieră acuma aproape nemic față cu a bărbatului; acesta producea totul sau aproape totul. De aici se vede lămurit că egalarea femeii cu bărbatul, iese și va fi cu neputință pe cît timp femeea va fi oprită de a luă parte la munca productivă socială și mîrginită la munca în casă. Emanciparea femeii se face cu puțință numai cînd iea și dînsa parte mare, socială, la producțiune și munca în casă ajunge neînsemnată. Acest lucru a fost cu puțință numai prin industria mare modernă, care nu numai că primește femeii în mare număr, dar chiar caută și care prefăce și munca veche casnică în industrie publică.

Singura piedecă pentru domnia absolută a bărbatului a fost ast-feliu înlăturată prin schimbarea mijloacelor de producție. Această domnie s'a întărit și făcut veșnică prin înlăturarea patriarcatului, introducerea patriarcatului, prefacerea încéată a căsătoriei păreche în monogamie. Ast-feliu înse s'a pricinuit o ruptură în organizația gentilică: familia ajunsă a fi o putere care se ridică amenințătoare în potriua ginței.

Încă un pas și ajungem pe treapta de sus a bărbăriei, în perioada, în care toate popoarele au avut timpul eroilor: timpul săbiei de fier, dar tot o dată al plugului și al toporului de fier. Fierul fu supus și iel omului, cel de pe urmă și cel mai însemnat din toate materialele brute, care a jucat un rol răsturnătoriu, cel de pe urmă—până la aducerea cartofelor. Fierul dădu loc ogoarelor întinse, rări pădurile cele mai dese; dădu meseriașului u-

nelte tari și tăioase, cum nu putuse da nici piatra nici metalele cunoscute înainte de dînsul. Toate cu încetul; fierul cum îl puteau pregăti oamenii di'ntru'ntăiu ieră mai slab de cît bronzul adese ori. Armele de piatră ieșiră din întrebuintare numai treptat; nu numai în cîntecul lui Hildebrand, dar chiar în bătălia de la Hastings în anul 1066 se întrebuintară arme de piatră. Dar înaintarea merse de acuma neîncetat mai departe, puțin întreruptă și mai răpede. Orașe împresurate cu ziduri de piatră, întărite cu turnuri și crenele, alcătuite din case de piatră ori de cărămidă începură a fi rezidențele unui trib ori a unei alianțe de triburi; mare propășire în arhitectură, dar tot o dată și semn că primejdia creșcuse și că ieră nevoie de apărări. Bogăția creșcù răpede, dar ca bogăție privată; țesetoria, lucrarea metalelor și alte industrii ce se tot alcătueau prin creșterea împărțirii muncii făceau să fie producția din ce în ce mai feliurită și mai aleasă; agricultura pe lîngă grîne, leguminoase și fructe dădea acuma untdelemn și vin, pe cari se deprinseseră a le face. Așă de multe feliuri de activitate nu mai puteau fi cunoscute de fie-care; se întîmplă a doua împărțire însemnată a muncii; industria se despărți de agricultură. Creșterea neîncetată a producției, și o dată cu dînsa a productivității muncii înălță productivitatea muncii și prețul puterii de a munci; robia, care s'a început încă de pe treapta cealaltă, ajunge acuma o parte esențială a sistemului social; robii încetează de a fi numai ajutători, lucrează cu zecile la cîmp și în ateliere. Cu despărțirea producției în două ramuri de căpetenie, agricultură și industrie, iea început producerea curat pentru schimb, producerea mărfurilor; o dată cu dînsa negoțul, nu numai în lăuntuul tribului și la hotare, ci și pe marea. Toate înse foarte nedezvoltate; metalele scumpe încep a fi marfă cu funcție de monedă, dar încă ne bătute în bani, ci după greutate.

Deosebirea între bogați și săraci se ivește pe lîngă cea între slobozi și robi—cu împărțirea cea nouă a muncii s'a întîmplat o nouă împărțire a societății în clase. Deosebirea de avere între șefii de familie sfarmă pretutindene gospodăria comunistă, cîtă mai remăsese; o dată cu dînsa sfarmă și lucrarea pămîntului în comun pentru aceste comunități. Pămîntul de arat se împărți de o cam dată pe un timp între familii, apoi pentru tot de a una, trecerea în proprietate privată se îndeplinește încetișor și alături cu a familiei păreche în monogamie. Familia începe a fi unitatea economică a societății.

Îndesirea norodului are ca urmare strîngerea legăturilor în lăuntru și în afară. Pretutindenea ieste nevoie ca triburile înrudite să se alieze; în curînd se și contopesc și tot o dată se contopesc și pămînturile triburilor într'o singură țară stăpînită de poporul

format din triburile amestecate. Mai marele armatei—rex, basileus, thiudans—ajunge funcționarul numai de cât trebuitorul, neschimbat. Adunarea poporului se înființază unde nu ieră mai de de mult. Mai marele oștei, sfatul, adunarea poporului formează organele societăților gentilice, după ce evoluează în democrații militare. Am zis militare—căci războiul și organizația pentru război ierău atunci funcții regulate ale vieții poporului. Bogățiile vecinilor ațitau lăcomia popoarelor, căror li se părea chiar de pe atunci căpătarea de avuții unul di'ntre scopurile de frunte ale vieții. Ierău barbari : a căpătă averi prin prădăciune li se părea mai ușor și mai cinstit de cât a le agonisi muncind. Războiul, purtat mai înainte numai ca răzbuinare pentru atacuri ori pentru a luă pămînt dacă nu le mai ajungea cel vechiul, îl poartă acuma numai pentru a putea prădă, ajunge un feliu de industrie. Nu stau degeaba zidiurile urieșe în jurul orașelor, șanțurile, gropile ce le încunjură, așteaptă să înmormînte organizația gentilică, și turnurile lor ajung cu vîrfurile până în civilizație. Și tot așa-i și în lăuntru. Războaiele prădalnice au mărit puterea șefului armatei precum și pe a comandanților mai mici ; alegerea celor ce trebuie să urmeze șefilor, de obicei din aceleași familii, mai ales de la introducerea patriarcatului, face loc di'ntru'ntăiu unei moșteniri îngăduite de popor, apoi chiar pretinsă de urmașii șefilor și în sfîrșită uzurpată ; se puseseră temeliile regatului ereditariu și a nobilimei de asemenea ereditară. Ast-feliu se despart pe nesimțite organele societății gentilice de rădăcina lor din popor, gîntă, fratrie, trib, și toată organizația gentilică se preface cu desăvîrșire : di'ntr'o organizație care să îngrijească de treburile sale se face o organizație pentru prădat și apăsă vecinii ; tot o dată organele iei din unelte ale vroinței poporului se preface în organe neatîrnate de stăpînire și apăsare asupra poporului însuși. N'ar fi fost așa schimbare cu puțință, dacă lăcomia după avere n'ar fi împărțit pe gentili în bogăți și săraci, dacă „în lăuntru aceleleași gînti deosebirea de proprietate n'ar fi prefăcut unirea intereselor în antagonism de interese“ (Marx), și dacă n'ar fi început înmulțirea robilor să facă a fi privită agonisirea hranei prin muncă vrednică numai de robi și mai rușinoasă de cât prădarea.

Ast-feliu am ajuns la pragul civilizației. Aceasta începe prin altă înaintare în împărțirea muncii. Pe treapta de jos a bărbăriei produceau oamenii numai pentru nevoia lor înși-le ; schimbările ierău mai mult întimplătoare, se făceau numai cu prisosul ce se întimplă. Pe treapta de mijloc a bărbăriei aflăm la popoare de păstori vitele, cari dacă turmele nu sînt tocmai mici dau regu-

lat un prisos, și tot o dată pricinuesc împărțirea între popoare de păstori și popoare remase în urmă, lipsite de turme, deci două trepte de producțiune deosebite și împrejurările cerute pentru un schimb regulat. Treapta de sus a bărbăriei ne dă altă împărțire mai însemnată a muncii, între agricultură și industrie, deci producere de mărfuri din ce în ce mai multe pentru schimb a nume, deci schimbul între producători lucru neînăturat pentru viața societății. Civilizația întărește și dezvoltă aceste împărțiri de muncă a nume prin creșterea deosebirii între sat și târg (în anticitate orașul stăpînea din punctul de vedere economic peste sate, în vrîsta de mijloc din potrivă satele stăpîneau orașele), și adaugă încă una nouă, specială iei, foarte însemnată: formează o clasă, care nu se îndelnetnicește cu producțiunea, ci numai cu schimbul produselor—*negustorimea*. Toate începuturile de clase până acuma aveau pricina numai în producție, împărteau pe cei ce luau parte la producere în conducători, etc., ori în producători mici și producători mari. Acuma înse se arată pentru întâia-și dată o clasă, care fără a lua parte cum-vă la producere, caută a căpăta conducerea producției în total, știe a-și supune producătorii din punctul de vedere economic, se face mijlocitoare neînăturată între producătorii și consumatorii și-i despoaie pe amîndoi. Sub cuvînt că scutește pe producători de osteneala și de riscul de a nu putea schimba, că duce produsele pe piețe îndepărtate, și deci iese clasa cea mai folositoare, ajunge în adevăr a fi o clasă de parasiți, care pentru foarte puțin folos adus societății, smîntînește atît producția locală cît și cea străină, capătă răpede bogății mari și înriurire socială, și tocmai de aceea în timpul perioadei civilizației capătă din ce în ce mai multă putere și stăpînire asupra producțiunii, până ce aduce în sfîrșit—crizele comerciale periodice.

În timpul treptei de dezvoltare până la care am ajuns, negustorimea încă în pruncie n'are idee de soarta măreață ce o așteptă; dar se alecătuște și se face numai de cît trebuitoare, și atîta ajunge. O dată cu dînsa se formează bani bătuți și cu dînsii un mijloc nou de domnie al celor ce nu produc. Marfa mărfurilor, care cuprinde ascunse în sine pe toate celelalte, lucrul fărîmăcat care după pofta stăpînului se preface în ori-ce! Cine avea bani domnea asupra producțiunii, și cine avea mai mulți? Negustoriul. În mîna lui cultul banului ieră sigur. Iel se îngrijea să dovedească tuturor ca producătorii de mărfuri trebuie să cadă în genunchi înaintea banului. Iel dovedî practice tuturor mărfurilor că nu-s avere adevărată, că banul iese adevărata întrupare a bogăției. Nici o dată nu s'a arătat puterea banului așa de silnică și de crudă ca la începutul domniei negustorimei. După vînzarea mărfurilor pe bani veni împrumutul, cu dînsul dobînda și cămătarii. Și nici o

lege mai nouă nu dă așa fără de cruțare pe datornic în puterea creditorului cît ateniană ori romană veche — și amîndouă s'au format ca drepturi sfințite de obicei, fără altă înriuire de cît cea economică.

Alături cu bogăția în mărfuri și robi, alături cu bogăția în bani se arăta și bogăția în pămînt. Dreptul de posesiune a înșilor asupra bucăteleur date dîntru'nțaiu de gînți și de trib se întărise într'atîta, în cît acești inși ierau proprietari desăvîrșiți. Cu timpul s'au silit să se mîntue de dreptul ce avea societatea gentilică asupra bucăteleur, le părea acest drept un lanț. Scăpară de dînsul — dar în curînd se mîntuira și de proprietate. Proprietate desăvîrșită, slobodă asupra pămîntului însemnă nu numai dreptul de a stăpîni pămîntul fără nici o împiedecare, ci și dreptul de a-l înstrăina. Pe cît timp pămîntul ieră proprietatea gînteii, asemenea înstrăinare ieră cu neputință. Dar cînd stăpîinii pămîntului rupseră obezile puse de gînta și de trib, înlăturară ast-feliu și legătura care-i ținuse până atunci nedeslipiți de pămînt. Ce urmare avea să ducă după sine această faptă le dovedi în curînd banul. Pămîntul ajunsese marfă, putea fi vîndut ori ipotecat. De abiea se întrodusesese proprietatea asupra pămîntului, și s'a și născocit ipoteca (vezi la Atena). Cum se ține hetairismul și prostituția de poalele monogamiei așa se ține și ipoteca de proprietate. Ați dorit proprietate întregă, nemărginită asupra pămîntului foarte bine ați izbutit — tu l'as voutu, Georges Dandin!

Ast-feliu concentrarea și centralizarea bogăției în mina unei clase puțin numeroase, înnaintă răpede cu întinderea negoțului, cu întrebuintarea banilor și a cămătăriei, cu proprietatea deplină asupra pămîntului și cu ipotecele; alături cu această concentrare sărăciea mulțimei crescî și iea. Aristocrația cea nouă se alcătuea parte din aristocrați vechi bogați, parte din oameni îmbogațiți de curînd, nobilimea sărăcită fû îndepărtată de la putere (în Atena, la Roma și la Germani). Pe lîngă această despărțire a oamenilor slobozî în clase după avere se înmulțiră, mai cu samă în Grecia, foarte tare robii, *) a căror muncă silnică formă temeliea pe care stătea toată clădirea societății.

Să vedem deci acuma, ce s'a întîmplat cu societatea gentilică în timpul acestei răsturnări sociale. În potriua elementelor nouă, cari crescuseră fără ajutorul ieii, societatea gentilică n'avea nici o putere. Iea presupunea că membrii unei gînți, ori ai unui trib, locuesc singuri pe acela-și pămînt. De mult nu mai ieră așa.

*) Numărul pentru Atena l'am pus în urmă. La Corint ierau 460,000 de robi pe vremea înfloririi acestui oraș, în Aegina ierau 470,000, în amîndouă locurile de zece ori pe atîția cît cetățenii slobozî.

Pretutindenea ierau amestecate gințile și triburile, pretutindenea locueau robi, aliați, străini, amestecați între cetățeni. Statornicirea întâmplată spre sfârșitul trepteii de mijloc a bărbăriei ieră neîncetat stricată prin negoț, schimbări de producțiune, schimbări de proprietate. Membrii grupelor gentilice nu mai puteau să se adune pentru a-și apăra interesele comune; îngrijeau numai de lucruri fără însemnătate, precum serbările religioase. Pe lângă nevoile și interesele, pentru a cărora apărare grupele gentilice aveau putere și menire, din resturnarea feliului de producțiune etc și din schimbarea ce urmă de acoloa în organizarea socială, ieșiră trebuinți și interese, cari nu numai ierau străine vechei organizații gentilice, dar o turburau și loveau în toate chipurile. Interesele grupelor de meseriași formate prin împărțirea muncii, nevoile târgurilor deosebite de ale satelor, cerau alte organe sociale; fie-care din aceste grupe ieră înse alcătuită din oameni din gințile cele mai deosebite, ba chiar din frații și triburi străine, cuprindea până și străini; organele trebuia deci să se formeze afară de organizația gentilică, lângă dînsa, și ast-feliu în potriva iei.—Apoi în fie-ce corporație gentilică se arată aceea-și luptă de interese, care ajunse la culme în întrunirea de bogați și săraci, de cămătari și datornici, în aceea-și gință și în acela-și trib. — Pe lângă acestea ieră mulțime de popor străina de societatea gentilică, cari putea ajunge o putere de temut ca plebea romană, și care ieră prea numeroasă pentru a putea fi primită treptat în gințile și triburile întemeiate pe înrudire de sînge. În potriva acestei mulțimi grupele gentilice stăteau ca niște corporații privilegiate; democrația primitivă, firească, se prefăcuse într'o aristocrație urită de ceialalți. — Într'un cuvînt organizația gentilică se formase într'o societate care nu cunoștea dușmăni năuntrice, și ieră potrivită numai pentru ast-feliu de societate. Iea n'avea alt mijloc de constringere afară de opinia publică. Acumă înse se făcuse o societate, ale cărei condiții de viață împărțeau societatea în slobozi și robi, în bogați despoietori și în săraci despoiați și societatea aceasta nu numai că nu putea să împace asemenea dușmăni, ci trebuia să le împingă la extrem. Ast-feliu de societate putea trăi ori în luptă neîncetată a claselor una în potriva alteia, ori sub stăpînirea unei puteri deosebite, care în formă să pară a stă mai pe sus de clasele dușmane, să oprească lupta lor fățișă, îngăduind'o numai pe terenul economic, în așa zise forme legale. Organizația gentilică pierise. A fost stărmată prin împărțirea muncii, care desfăcî societatea în clase, societatea gentilică fu înlocuită prin *stat*.

Cele trei chipuri de căpetenie, cum se ridică statul pe rui-

nele organizației gentilice, le-am văzut cu de a mărunț. Atena ne dă forma cea mai curată, mai clasică : acolo iese statul de a dreptul din antagonismele di'ntre clase, cari s'au dezvoltat înlauntru societății gentilice. În Roma se prefăcù societatea gentilică într'o aristocrație care stă în fața plebei celei fără drepturi dar cu multe îndatoriri ; biruința plebei sfarmă organizația gentilică și întemeiază pe ruinele ei statul, în care se contopește aristocrația veche cu plebea. La cuceritorii Germani iese statul de a dreptul din cucerirea imperiului, organizația gentilică ne avînd mijloace de stăpîni țeri străine. Dar pentru că nu au fost împreunate cu această cucerire nici lupte crîncene împotriva poporului supus, nici vre o împărțire mai înaintată a muncii, fiind că treapta de dezvoltare economică ieră aproape aceeași la cuceritori ca și la cuceriiți. baza economică a societății remase aceeași, cea veche, și ast-feliu organizația gentilică putu dură multe sute de ani sub formă schimbată, teritorială, ca organizație în marce și chiar a reînvia în neamurile mai nouă de nobili și patrici, ba chiar și de țerani ca în Dithmarsch *).

Statul nu-i deci de felii o putere impusă societății din afară ; tot atîta de puțin iese iel „realizarea ideei morale“, „icoana și realizarea minței“, cum sustine Hegel. Iel iese mai degrabă un produs al societății cînd aceasta ajunge ia o treaptă hotărîită de dezvoltare ; iese o marturisire, că societatea aceasta s'a încurcat într'un contrazicere neînăturată, a ajuns la antagonisme neîmpăcate, pe cari nu le poate îndepărta. Pentru ca antagonismele acestea, clase cu interese economice protivnice, să nu sfășie societate printr'o război fără folos între dînsele, iese de nevoie o putere care să pară a fi de asupra societății, o putere care să înădușe lupta, să o ție în marginele „ordinei“ ; și această putere ieșită din societate, dar punîndu-se în aparență mai pe sus de dînsa, și înstrăinîndu-se din ce în ce mai mult, iese statul.

Față cu vechea organizație gentilică se caracterizază statul întâi prin împărțirea membrilor lui după regiune. Corporațiile gentilice formate și ținute în legătură, cum am văzut prin înrudirea singelui, nu mai ierău îndestulătoare, în cea mai mare parte pentru că presupuneau o legătură, care numai ieră, între membri și pămînt. Remăsese locul, regiunea, dar oamenii nu mai petreceau toată vieță într'același loc. Se luă deci împărțirea țerei ca punct de plecare și lăsară pe cetățeni să-și împlinescă drepturi și datoriile, acolò unde ședeau, nu se mai țineau în samă gintele

*) Cel di'ntai istoric, care a avut idee cel puțin apropiată despre felii gînteii, a fost Niebuhr, pricina iese că avea cunoștință mai de a aproape despre neamurile din Dithmarsch, dar tocmai din această pricină a făcut și greșeli.

și triburile. Această organizație a supușilor statului după localități este comună tuturor statelor. Nouă ne pare deci firească; am văzut înse mai sus, câte și ce grele lupte au fost de nevoie până ce a reușit ieș să înlocuească la Atena și la Roma vechea organizație gentilică.

A doua deosebire este întemeierea unei *puteri publice*, care nu coincide cu poporul organizat ca putere armată. Această putere publică, deosebită, este trebuitoare, pentru că după formarea claselor nu mai este cu putință o organizare neatârnată și armată a poporului. Și robii fac parte din popor; cei 90,000 de cetățeni atenieni formează față cu cei 365,000 de robi numai o clasă privilegiată. Armata democrației ateniene ieră față cu robii o putere publică aristocratică și-i ținea în frâu, dar pentru a-i ținea și pe cetățeni în frâu, ieră de trebuință o jandarmărie, cum am arătat. Această putere publică este în toate statele; nu-i alcătuită numai din oameni armați, ci și din închisori și alte mijloace de constrângere, de cari societatea gentilică n'avea cunoștință. În societăți cu dușmănie nedezvoltată între clase poate fi această putere neînsemnată, aproape să lipsească; de asemenea poate fi mică în țeri despărțite de altele, cum este în unele locuri în Statele-Unite. Dar se întărește cu cât dușmăniile de clase se măresc înăuntrul statului, și cu cât statele învecinate sînt mai mari și mai cu mulți locuitori — vadă cine-va numai Europa noastră de a-zi, cînd lupta de clase și concurența pentru cuceriri au ridicat puterea publică așa de sus, în cât amenință să înghiță societatea întreagă și chiar statul.

Pentru a ținea această putere publică trebuie dări din partea cetățenilor — *biruri*. Acestea nu ierău de loc cunoscute organizației gentilice. Acuma înse ni-i amar sufletul de dînsele. Cu pășirea înaintea a civilizației nici birurile nu mai sînt de ajuns; statul ipotechează viitoriul, face împrumuturi, *datorii publice*. Și de acestea mult ne-ar putea povesti bătrîna Europă.

Îmfătoșînd puterea publică și avînd drept de a strînge birurile, funcționarii, organe ale societății, sînt *mai pe sus* de dînsa. Lor nu le ajunge respectul nesilit, de bună voie, cum îl aveau organele gentilice; ca unii ce îmfătoșaza o putere înstrăinată de societate, trebuie sa-și caute respect prin legi exceptionale, sînt înzestrați cu sfințenie și inviolabilitate. Cel mai ticălos agent de poliție di'ntr'un stat civilizată are mai multă „autoritate“ de cât toți slujbașii unei organizații gentilice luați la un loc; dar cel mai puternic prinț și cel mai de frunte om de stat ori căpitan nu este respectat nici cât cel mai mic ales al unei grupe gentilice.

Fiind că statul s'a născut din nevoia de a ținea în frâu dușmănia între clase și fiind că s'a alcătuit și iel în mijlocul

luptei acestor clase, de regulă statul iese al celor mai tari, al clasei domnitoare economiceste, care prin mijlocul lui ajunge domnitoare și politiceste, și câștigă ast-feliu mijloace nouă pentru a înngenunchia clasa apăsată. Ast-feliu statul antic a fost înaintea de toate statul stăpînitorilor de robi, cu menire de a-i ținea în frîu; cel feudal a fost organ al nobilimei pentru a ținea în ascultare pe servi, și statul reprezentativ de acuma iese uneltă de exploatat pre muncitori în folosul capitalului. Din vreme în vreme înse vin perioade, cînd clasele dușmane își tin aproape echilibrul, în cît puterea statului, ca mijlocitoare între amîndouă, capătă oare-și care neatîrnare față cu dinsele. Ast-feliu monarhia absolută franceză, din veacul al șapte-spre-zecelea și al opt-spre-zecelea, care ținea în cumpănă nobilimea și burghezimea; ast-feliu bonapartismul din timpul în-tăului și mai ales din al doilea imperiu francez, care ținea cumpănă burghezimei prin proletariat și acestuia prin burghezime. Cel mai nou product de acest feliu, care face de ris și pe stăpîni și pe supuși, iese imperiul german de a-zi, în nația lui Bismarck: acolo ține în frîu pe capitaliști prin muncitori și pe acestia prin capitaliști și-si bate joc de unii și de alții spre folosul nobilimei feudale căzute.

În cele mai multe din statele istorice se măsură drepturile cetățenilor după avere și deci se spune pe față că statul iese o organizație a claselor bogate cu scop de a ținea în frîu pe cele sărace. Ast-feliu vedem clase întemeiate pe avere la Atena și la Roma. Tot ast-feliu în statul feudal în care puterea politică se măsură după mărimea proprietății asupra pămîntului. De asemenea iese în statele moderne împărțirea alegătorilor în colegii după cens.

Dar nu-i de feliu nevoie să se mărturisască fațăș că deosebirea de avere dă drepturi deosebite. Din potrivă, numai statele aflătoare pe o treaptă de jos în privința evoluției fac ast-feliu. Republica democratică, forma cea mai înaltă de stat, care nu mai poate fi înlăturată în timpurile noastre, și care iese singura formă de stat, în care poate să se dezvolte lupta hotărîtoare între proletariat și între burghezie — republica democratică, oficial, nu mai știe nimic despre deosebirile de avere. Într'insa își are averea efectele pe încunjur, indirect, dar tot atîta de sigure. Pe de o parte cumpărînd pe funcționari, dovadă America, pe de alta statornicind o alianță între guvern și bursă, cu atîta mai ușor cu cît se urcă mai tare datoriile statului și cu cît societățile de acționari concentrează în mînele lor nu numai transportul dar chiar producțiunea și-si află centrul tot în bursă. America și republica franceză dovedese limpede adevărul spuselor noastre, și Svițera nu se lasă tocmai pe jos. Înse că nu se cere numai de cît republică

democratică pentru asemenea alianță frățească între bursă și guvern, ne dovedește, afară de Argliea, imperiul german, în care nu poți spune pe cine a ridicat mai sus votul universal pe Bismarck ori pe Bleichröder. Și în sfârșit clasa bogată stăpânește de a dreptul prin votul universal. Pe cât timp clasa apăsată, astăzi proletariatul, încă nu-i în stare de a se liberă, majoritatea membrilor ei va crede că nu se poate altă organizare socială de cât cea de acum și va forma aripa stîngă a clasei capitaliste. Dar cu cât se face mai în stare de a se emancipa, cu atîta se constituie în partidă deosebită, își alege reprezentanții săi, nu pe ai clasei capitaliste. Votul universal iese deci termometrul care măsoară gradul de putere al clasei muncitoare. Mai mult nu poate și nu va fi nici o dată în statul de azi; dar ajunge și atîta. Cînd votul universal va arăta la muncitori punctul fierberii, știu foarte bine și ei și capitaliștii despre ce va fi vorba.

Statul nu iese pe lume din vecie. Au fost societăți, cari au trăit fără de dînsul, cari n'au avut nici o idee despre stat și putere publică. Pe o treaptă hotărîtă a dezvoltării economice, care a adus numai de cât despărțirea în clase, statul a fost de trebuință. Acuma ne apropiem cu pași răpezi de o treaptă de dezvoltare a producției cînd clasele de parte de a fi de vre un folos, pun numai piedeci. Clasele vor dispărea, tot așa de neînlăturat, cum s'au și produs. O dată cu dînsule cade și statul. Societatea, organizînd producțiunea prin asociație liberă și egală de producători, aruncă mașina statului acolo unde se și cuvine: în muzeul anticităților, lîngă furca de tors și lîngă toporul de bronz.

Civilizația iese deci, după cele spuse, acea perioadă din evoluția societății, în care împărțirea muncii, schimbul între indivizi iese din aceasta, și producerea mărfurilor ajung la dezvoltare desăvîrșită și restornează toată societatea de mai înainte.

Producția în toate celelalte forme de societate iese comună, ea și consumarea și produsele se împărțeau de a dreptul în lăuntrul grupelor comuniste mari ori mici cari le prodususeră. Această producțiune colectivă iese închisă în graniți foarte înguste; dar aducea cu sine domnia producătorilor peste feliul producției și peste produse. Știeau ce se face din product: îl consumau, nu-l pierdeau din mîni; și cîtă vreme s'a urmat cu producțiunea astfel, nu putea să-i robească, să formeze o putere misterioasă în fața și de asupra muncitorilor, cum se întîmplă de regulă și neînlăturat în civilizație.

Dar în feliul primitiv de producțiune se introduce încet încet împărțirea muncii și nemicește comunitatea producției și a

consumării, face din apropierea individuală regula domnitoare, și pricinuește schimbul între indivizi — cum, am văzut în urmă. Pe nesimțite producerea de mărfuri ajunge domnitoare.

Cu producerea de mărfuri, adică producerea nu pentru trebuințele celor ce muncesc, ci pentru schimb, produsele se duc din mână în mână. Producătorul dă produsul în schimb, nu mai știe ce se va întâmpla cu dînsul. Cînd banul, și cu banul negustoriul, se amestecă mijlocitorii între producătorii și consumatorii, soarta produselor iese și mai încurcătă, mai nesigură. Sînt mulți neguțitori și unul nu știe ce face celălalt. Mărfurile nu merg numai din mână în mână ci și din piață în piață; producătorii au pierdut stăpînirea peste producțiune, și negustorii n'au cîștigat'o. Produsele și producțiunea merg în voia întîmplărei.

Dar întîmplarea, iese numai unul d'ntre poli unei legaturi, al doilea pol iese fatalitatea. În natură, unde se pare că domnește întîmplarea, am putut de mult dovedi fatalitate și legi cari se împlinesc în acea părută neregulă și întîmplare. Tot așa iese și în societate. Cu cît o activitate socială, un șir de fapte sociale, ajung prea puternice pentru a putea fi supuse controlului conștient al omului, cu cît par mai tare căzute în voia întîmplărei, cu atîta mai mult își urmează legile lor particulare ca niște puteri naturale. Asemenea legi stăpînesc și anarhia producerei mărfurilor și schimbul; față cu producătorii și cu cei ce le schimbă iele stau ca puteri străine, de la început chiar necunoscute, a cărora natură trebuie mai întăiu de cercetat și de aflat. Aceste legi economice ale producerei mărfurilor se schimbă o dată cu treptele evoluției; dar toată perioada civilizației, putem zice așa în general, iese sub domnia lor. Și a-zi domnește produsul pe producători; și a-zi producțiunea totală a societății se regulează nu după un plan făcut în comun, ci prin legi oarbe, cari se arată ca niște puteri naturale, mai fătîș în furtunile crizelor periodice ale comerțului.

Am văzut mai sus, cum pe o treaptă destul de timpurie a producțiunii munca omenească ajunge în stare a da un produs mai mare de cît iese de nevoie pentru traiul producătorului, și cum această treaptă iese în general, aceea în vremea cărei se arată împărțirea muncii și schimbul între indivizi. Nu trecu mult până ce se descoperi marele „adevăr“, că și omul poate fi o marfă; că se poate schimba și întrebuiță puterea de a munci, prefăcînd pe om în rob. De abia începură oamenii a schimba mărfuri și ajunseră și iei mărfuri. Cu voie fără voie suferiră.

Cu robia care-și ajunge culmea dezvoltărei în vremea civilizației, se arată în societate cea d'ntăiu despărțire mare. o clasă exploatătoare și una exploatăta. Această despărțire tot ține și până a-zi în lumea civilizată. Robia iese forma cea d'ntăiu a exploa-

tărei, caracteristică pentru lumea antică, după dînsa urmează servajul în vrîsta de mijloc, salariatul în timpurile nouă. Acestea sînt cele trei forme de îngenunchere ale clasei muncitoare, și caracterizază trei epoci mari ale civilizației; în toată perioada robiea există, fățișă, mai de demult, acuma mascată.

Treapta producțiunii de mărfuri, cu care începe civilizația; se caracterizază economiceste prin introducerea: 1) a banilor de metal, deci a capitalului bănesc; a dobînzei și a cămătarilor; 2) a neguțitorilor, clasă mijlocitoare între producători; 3) a proprietății private și a ipotecei și al 4) a muncii robilor ca forma domnitoare de producțiune. Forma de familie corespunzătoare civilizației iese monogamia, care își capătă forma desăvîrșită în această perioadă, domnia bărbatului asupra femeii, și familia ca unitate economică a societății. Societatea civilizată iese exprimată în stat, care în toate perioadele iese fără excepție statul clasei domnitoare, și mașină pentru a ținea sub jug clasa exploatată. Caracteristice pentru civilizație mai sînt: pe de o parte statornicirea antagonismului între oraș și sate, ca temeliea întregii împărțiri a muncii; pe de altă parte introducerea testamentului, prin care proprietariul, poate regula întrebuințarea averii sale și după moarte-i. Această întocmire cu totul neuzită în societatea gentilică iese necunoscută în Atena pînă pe vremea lui Solon; în Roma a fost introdusă mai de timpuriu; cînd, nu știm; *) la Germani au adus-o popii, pentru ea să poată cinstitul Neamț lăsa averea în liniște beserecei.

Cu această organizare civilizația a îndeplinit lucruri, mai pe sus de puterile vechei societăți gentilice. Dar le-a îndeplinit punînd în mișcare, ațîțînd, cele mai mirșave îmboldiri și patime omenesti și pe sama celorlalte însușiri. Lăcomia de avere a ajuns a fi sufletul civilizației de la ziua di'ntăiu și pînă a-zi, bogăție și iese bogăție, și de trei ori bogăție, nu a societății, ci a individului, îi iese singurul țel. Dacă i-a căzut ca parte dezvoltarea științei, și de mai multe ori cele mai frumoase înfloriri ale artei, pri-

*) Cartea lui Lassalle „Sistemul drepturilor cîștigate“ se învîrtește mai mult în jurul frazei, că testamentul iese așa de vechiu cît Roma, că n'a fost pentru istoria romană „un timp fără testament“; că testamentul și-a luat începutul în o perioadă mai veche de cît cea romană din cultul strămoșilor morți. Lassalle, ca heghelian vechiu și convins, scoate legile romane, nu din relațiile sociale de pe atunci, ci di'nt'r'un „concept speculativ“ al voinței și ast-feliu ajunge la încheerea cu totul neistorică pomenită mai sus. Nu putem să ne mierăm că aflăm asemenea părere într-o carte în care spune, întemeindu-se tot pe același „concept speculativ“, că la ereditatea romană trecerea averii iese lucrul secundar. Lassalle nu numai că crede iluziile juristilor romani, mai ales ale celor mai noi, ci chiar le întrece, punîndu-le vîrv.

cina ieste că alt-feliu n'ar fi fost cu puțință așa de mare dezvoltare de bogăție.

Fiind că baza civilizației ieste despoiarea unei clase de cătră ceealaltă, de aceea toată dezvoltarea iei stă într'o contradicere neincetată. Fie-care progres al producțiunei ieste tot o dată un pas înapoi în starea clasei nepăstate, adecă a mulțimei. Fie-care binefacere pentru unii ieste nu mai de cît un reu pentru alții, fie-care liberare a unei clase ieste o apăsare nouă pentru alta. Cea mai puternică pildă ne-o dă întroducerea mașinelor, ale cărei urmări sînt astăzi bine cunoscute. Și pe cînd la barbari deosebirea de drepturi și de datorii, cum am văzut, nu putea fi făcută; civilizația face deosebirea și opoziția între acestea simțitoare chiar celor mai proști, dînd unei clase aproape toate drepturile, iar celeilalte di'mpotrivă aproape toate datoriile.

Dar nu trebuie să fie așa. Ceea ce ieste bine pentru clasa domnitoare, trebuie să fie bine pentru societatea întregă, pe care o identifică această clasă. Cu cît înnaintează mai departe civilizația, cu atîta mai mult ieste silită, a acoperi cu mantaua iubirei relele produse de dînsa însăși, a le înfrumusețā sau a le tăgădui, în scurt a introduce o fătarnicie necunoscută nici formelor sociale ce au fost mai înnainte, nici chiar începuturilor civilizației, și cea de pe urmă născocire a iei a junge la culme, zice că exploatarea clasei apăsate se face numai în folosul celor exploatați, și că dacă muncitorii nu pricep atîta lucru, ei se răscoală, apoi dau dovadă că sînt foarte nemulțamitori cătră binefăcătorii lor *).

Ca încheere pun vorbele lui Morgan despre civilizație :

„De la începutul civilizației a ajuns creșterea bogăției așa de monstruoasă, formele sale așa de deosebite, întrebuintarea iei așa de întinsă, și administrarea așa de nemerită în interesele proprietarilor, în cît averea, față cu poporul, a ajuns o putere nebiruită! *Spiritul omului stă nedumeritū și izgonit chiar de propria sa creațiune.* Dar în sfîrșit va veni timpul, cînd mintea omenească se va împuternici, va ajunge stăpînă pe bogăție, va hotări și relația statului cu proprietatea, pe care o apară, precum și hotare pentru drepturile proprietarilor. Ieteresele sotietăței merg înnainte celor private și amîndouă trebuie să fie aduse în relație dreaptă și

*) Aveam de o cam dată de gînd să alăturez strălucita critică făcută de Fourier împotriva civilizației, pe lîngă a lui Morgan și a mea. Din nenorocire mi-a lipsit timpul. Notez numai că chiar la Fourier monogamia și proprietatea sînt semnele de căpetonie ale acestei epoci și că o numește o luptă a bogăților împotriva săracilor. De asemenea aflăm chiar de atunci că iel pătrunsese faptul că în toate societățile nedesăvîrșite, dezbinatē din pricina antagonismelor, familiile (les familles incohérentes) sînt unitățile economice.

armonică. Vînătoarea după averea nu-î cel de pe urmă țel al omenirii, dacă societatea are să înainteze cum a înaintat până acuma. Timpul trecut de la zorile civilizației iese o parte neînsemnată din timpul ce s'a strecurat de la ivirea omului pe pămînt, numai o parte neînsemnată din cît mai are omul de trăit de acuma înainte. Dizolvarea societății se ridică amenințătoare înaintea-ne ca încheierea unei perioade istorice, al cărei unic scop iese bogăția; asemenea mișcare cuprinde în sine elementele cari pot să o nemițească. Democrația în administrație, frăția în societate, egalitatea drepturilor, educația generală vor deprinde forma viitoare a societății să lucreze neobosit pentru experiență, minte și știință. *Forma socială viitoare va fi o reînviere — dar în formă mai înaltă — a libertății, egalității și frăției din gințile vechi* (Morgan, Ancient Society. p. 552)*.

FR. ENGELS

traducere de J. NADEJDE

Taci femeie ce menești.

(Anecdotă populară)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O femeie, ce-î venise, după ce cu-al ței bărbat
Se'mpacă destul de bine de pe cînd s'a măritat,
Și-î țeră și drag bărbatul și-î țeră și dragă lui,
Și trăeau destul de bine, ca la casa omului,
S'apucă să-î bată capul: — „Măi barbato, tu iubești!“
Omul drept, zicea că omul: „Taci femeie, ce menești“ !!!...

A-zî îi zice, mină îi zice, în sfîrșit în multe rînduri
Până cînd cu vremea omul s'a cam pus ce-vă pe gînduri,
Și'ntr'o bună demineată nu știu unde 'ntr'o potică
Mî-l zăpsi pe om, femeia, negustoriu cu oca mică
— Vezi, barbato, vorba noastră? Nu ți-am spus țeu că iubești?
— Dă, nevastă! Dar țeu ție nu ți-am spus să nu menești?

J. P. ȘPERANȚA

*) Am pus în acest număr dublu cam mult din acest articol, dar a trebuit să-l încheiem în anul al IV-lea.

Luī Damaschin

I.

Damaschin sātul de zbucium
Într'al lumel jalnic haos,
Nu mai simte a-zi în suflet
De cît *setea* de repaos.

II.

Toți sîntem într'o părere:
Se conjugă a bea, bere ;...
Singur numai Damaschin
Știe verbul : a bea... vin !

Paris April 1886

A. C. CUZA

Armoniea în Natură *)

(sfrîșit)

De-ar fi să numărăm toate viețile cari trăesc, dău-
nînd altora, ar trebui să scriem volume, noi înse ne vom
mulțami să spunem mai cu samă numai de unele di'ntre
iele. Dacă la cele inferioare am stăruit poate mai mult,
îeste pentru că multe din acelea sînt mai nou descoperi-
rite și prin urmare poate mai puțin cunoscute.

Dacă trecem la alte feliuri de animale cum sînt : ce-
falopodele, arahnidele, insectele etc, vedem că domnește
dezarmonie și nu de loc armonie. Unele sînt parasite pro-
priu zise, iar altele se hrănesc rîpînd orî nemicînd alte vie-
tăți. Așa de ex. cefalopodele în cari întră cracatițele. A-
cestea se hrănesc cu pești, cu moluște ; dacă animalul ie
ce va mai resărit se prînd cu ventuzele de iel, îl îm-
brătoșază cu brațele așa de strașnic în cît prada nu mai
poate scăpă cu niei un preț. Arahnidele. Unele sînt pa-
rasite, altele rîpitoare viclene. Parasite microscopice sînt
sarcopții riei, care trăesc în piele, cășunînd dureri și mîn-
cărime nesuferită ; această jivină bîntue mai ales națiile

*) Vezi No. 1 și 2 an IV al „Contemporanului“.

de la nordul Europei; dar nu ie rară și prin alte țeri. Căpușa trăește prin locuri umede se hrănește cu sînge, vîrîndu-și trompa ascuțită în pielea vre unui animal, de unde nu o poți scoate de cît rupînd-o ceea ce ie foarte priprimejdios, căci cășunează înflătură și rană. Chipul cel mai nimerit ieste să o innăduși turnînd unt de lemn, dar animalele ce să facă, sufăr și hrănesc cu sîngele lor acest parasit!

Scorpionul, care în țerile calde ie foarte veninos, își prinde prada cu labele cele în formă de foarfeci, iear cu acul de la coadă o omoară inveninînd'o. De și cel de prin Europa nu-î prea veninos, totu-și din pricina celui di'ntăiū i-a mers buhul în cît în popor se zice unui copil orî unei femeî *scorpie*, pentru a arăta o reutate peste fire.

Paingăniū, ce mai jivine uricioase și violene, cu cîtă iscusintă nu-și agonisesc hrana, ce pînză măeastră nu întind pentru a o prinde și cu cîtă cruzime o inveninează, fără măcară să o omoare de-o dată, și o sug încet, încet; mai mult, paingăniū chiar între ieî se mîincă.

Raciū și ieî să hrănesc prădînd, ba încă noaptea ca niște adevărați hoți; animalele menite să le cadă prada sînt: peștișori, culbeci și broaște.

Dar insectele sînt iele oare mai puțin crude, ajută măcar iele ca să se întărească acea alcătuire armonică a firei?! Tot faptele vor respunde mai glăsuitoare chiar de cît cel mai deștept avocat. Așă, să ne amintim numai de lăcustă, adevărată plagă care a bătuit și bătue noroadele, ce groază n'aduce! Mulțimea lăcustelor întunecă ca un nor lumina soarelui și, lăsîndu-se asupra ogoarelor și cîmpilor, așă foarfecă de strasnic în cît istovesc cu desăvârșire orî ce verdeată; lanuri întregi, munca a miū și miū de oamenî ie prăpădită în cîte-va zile; hămisite, dau năvală, răpun orî-ce verdeată le iese innainte, iear cronțaitul scrișnitoriū al acestor milioane de oaspeți năprasnici ne înspăimîntă firea. In urma lor cîmpiile remîn arse ca de pojar. Și o nenorocire nu vine nici o dată singură,

căci pe lângă foametea ce aduc, apoi leşurile lor căşunează miasme şi boli molipsitoare *).

Dar filoxera nu pricinueşte Iea stărpirea viilor? Cite milioane n'a cheltuit Franţia pentru a o birui şi tot n'a izbutit încă. Ieată-ne şi noi ameninţaţi să vedem viile uscate şi podoaba frumoaselor dealuri, această amintire lăsată de străbuni, nemicită. Filoxera vine să le facă pe chef tuturor acelor ce cirteau şi birfeau împotriva viilor. Ploşniţile, purecii şi cîte alte parasite, de cari nu-î scutit mai nici un animal, sînt iele oare mai în armonie cu prea bunele planuri ale unui presupus creatoriū?!

Pe furnicii, deşi foarte inteligente, putem spune chiar minunate prin admistraţie în statul sau mai bine comunitatea lor, aste însuşiri înse nu le împiedecă de a fi stricătoare altora. Orî mai alese să fie viespile cari pentru a-şi hrăni puii, atacă larvele altor insecte orî chiar paingăni, şi a nume: îi împung cu acul ce au şi-î paralizază aşă că nu mor ci numai nu se pot mişcă, în cît larva se hrăneşte în tică, mîncînd prada de vie! Credem că numai fapte armonice nu pot fi acestea.

Dar peştii sînt ieî mai de treabă?

Nu, şi ieî sînt hrîpacî, şireţî, cruzî, şi mare parte din ieî să hrănesc cu alte animale mai micî; şi apa ca şi uscatul ieste cîmp de lupte crîncene. Să trecem mai departe. Şerpiî, viperile veninoase, boa, etc. în ţerile calde sînt jivinele cele mai înfricoşate, pe nesimţite omul sau animalul se vede încunjurat de acest tîrîtoriū greţos. Sînt unîi aşă de veninoşî în cît cel muşcat moare în cîte-vă minute, mai toate muşcăturile lor sînt fără leac. Dar şerpele boa care să încolătăceşte împrejurul animalului şi-l sfarmă? Fie-care an miî de oameni şi miî de animale

*) Devăstările lăcustelor remîn neuitate, sînt puse chiar între plagele Egiptului. Pliniu şi alţi scriitori vechî vorbesc despre iele. La 1747 şi la 1748 etc. Moldova, Muntenia şi Transilvania a fost bntuite de lăcuste. Şi sînt primejdioase fiind că se înmulţese straşnic. fie-care lăcustă de parte femească face până la nouă-zeci de ouă şi le ascunde în pămînt.

cad pradă acestor tiritoare; și ce nevoie se simțea oare de iele în armonica alcătuire a firei?

Dar păsările sînt iele mai vrednice de mîna unui făptuitoriu a tot puternic, a tot prevăzătoriu? Face oare cinste uneia di'ntre fețele D-zeirei că s'a întrupat sub această formă? Să vedem: Unele di'ntre iele și mai toate nemicese insectele va să zică distrug alte vietăți, acestea sînt cele mai nevinovate; dar avem adevărate carnivore așa de ex. vulturul, corbul, uliul; unele rîpesc puî, păseri ba une ori chiar copii și miei. Cîtă groază nu aduc corbiî cari îmbă în urma armatelor, așteptînd să se hrănească din leșurile soldaților uciși!

Și cît ne urcăm mai sus pe treapta animalelor cu atîta lupta ie mai crîncenă, așa de ex. carnivorele sau fiarele sfășie tot ce le iese înaintea. Tigrul înfiorătoriu omoară nu numai cît îi trebuie dar ori cît poate, nu pentru a-și împlia pîntecele, dar pentru gustul de a vărsă sînge, ie cu drept cuvînt cea mai cruntă lighioae. Leul ie destul de crunt, sate și turme întregi sînt une-ori nemicite, mai ales leoaica cînd are puî ie îngrozitoare. Pagubile cășunate de aceste fieare sînt înspăimîntătoare, localități întregi sînt une-ori părăsite din pricina lor. Chiar lupii noștri sînt destul de dăunători. Oare ie armonic ca blînde erbivore împreună cu omul, regele creațiunei(?), să fie sfășiete de carnivorele crîncene?

Așa ie, toate făpturile sînt nemiloase, dar poate măcar omul, această ființă desăvîrșită a mînilor unui ziditoriu puternic, cum zice religia, poate vom găsi că cel puțin iel trăește în armonie cu firea întregă. Și aice tot observațiile ne vor călăuzi, ne vor lămuri. Sociologia arată că omul primitiv dacă nu ie mai crud de cît fiearele cel puțin iese cam pe aceea-și treaptă, de vreme ce ie și antropofag. Și a-zî sînt unele popoare antropofage; la unele a ramas antropofagia numai sub formă religioasă.

Ni se va zice poate, dar a-zî popoarele civilizate sînt cu totul schimbate, iele țin să domnească armonia. Pentru asta a luptat chiar și blînda religie a lui Hristos.

Noi înse vom responde că omenirea ie încă în astă privință crudă. Europa, America, aceste vetre ale civilizației, n'au de cît o spoială de umanitate, căci în iele nu domnește armonia nici măcar între concetățeni. Dovadă: Ce sînt războalele zilnice? Oare în acest vîlmășag de sînge omul ie mai puțin crud de cît tigrul?! Nu ucide iel pentru gustul ca să verse sînge, nu ie știut că mirosul de praf și priveliștea sîngelui șiroae întartă armatele și le prefac în fiare turbate? Ie armonie oare ca oamenii și națiile să se măcelărească între iele? Nu numai războiul nu ie armonie, dar chiar alcătuirea societății de a-zî ie dezarmonică desăvîrșit. Omul despoae pe om și această despoere merge până la manie; cei prinși în acest vîrtej nici nu vād că se duc pe sine și pe ailor la peire. Și dacā din înălțimea văzduhului cine-va ar privi pămîntul, mai ales părțile locuite de oameni, ar vedea că aceștia zilnic să răped ca un stol de corbi în toate părțile, cău-tînd cum ar înșelā, cum ar jefui pe alții.

Cu toate acestea foarte des se cîntā armonia firei de ex: „Am privit în naturā raporturile armonice cari formează frumuseța adevărată a lumii.“ Cîtā armonie nu vād unii în faptul că păsările rîpitoare se înmulțesc foarte puțin, pe cînd cele ce slujesc de pradă se înmulțesc în număr foarte mare. Ieată decî cum un fapt nearmonic privit pieziș pare armonie. I. B. Biot zice „Cu cît privesc mai mult regula lumii, nemărginita iei mărime cît și toate minunile creațiunei, cu atîta și mai mult slăvesc această regulā a firei“ (Dieu dans la nature. Flammarion).

Ast-feliū de laude nenumărate sau cîntat și se cîntā mereu despre armonia firei: relele, D-zeu le-a făcut pentru a pedepsi, bunurile pentru a respălți. Acestea mai merg la oameni, dar animalele și iele au greșeli?! Orî poate cu iele nu s'a îndeletnicit ziditoriul, ierā prea josnic lucru?

A-zî nu mai poate fi îndoială că lucrurile au urmat o cale fatală fără să le poată cine-va opri ori porni.

Dar cutremurile de pămînt, vulcanii, revarsările cari

nemicesc milioane de oameni sfarmă civilizații, sînt și iele armonice? Armonie ie ca unul să pieară de foame, de lipsă, și altul să nu mai aibă ce face cu bogățiile? Și dacă în fire sînt unele lucruri bune, chiar minunate, de voiți; apoi sînt atîtea rele, atîtea nermernicii în cît de nu le întrec pe cele bune, cel puțin le țin cumpănă, așa că de feliu nu se arată acea inteligență supremă, care ar fi făcut lucrurile după un plan oare-care.

Dacă la toate acestea vedem ce-va statornic, iear nu armonic, iese la toate vietățile îndărătnicia cea strașnică pentru ca să trăească și să-și lese urmași. Toate voesc să trăească cu orî ce preț, puțin le pasă dacă pentru asta trebuie să jertfească, să nemicească alte vietăți și acest instinct nu se slăbește nici cu o morala nici cu o religie, ba zicem că omul nu caută să se ajungă la împlinirea acestui instinct fără a dăună semenilor săi. De ex, ce-î pasă unui stăpîn dacă muncitorii istoviți de muncă și lipsuri pier împreună cu aî lor! Iel nu stie de cît să-și strîngă averi prin cari să-și poată îndestui toate poftele sale, în iel acest instinct de păstrare, a lui și a urmașilor lui, covîrșit de gustul căștigului, ie cum am zis o manie, o lăcomie crîncenă și fără rost: bogatul ie ca și tigrul, care zugrumă numai din gustul de a privi sînge, fără a-î fi foame; așa și bogatul strînge avere din gustul de a stringe, fără a băgă de samă că de la o vreme nu-î mai sînt folositoare. Cu un cuvînt putem spune că până a-zî în lume nu domnește armonia, am dori să o vedem măcar între oameni și de pe mersul lucrurilor ies igur că societatea omenească începe a pune temelile acestei armonii!

Cît pentru D-zeul creștinesc, dacă ar fi făcut lumea așa cum am văzut'o, atunci am putea zice că n'a avut alt scop de cît să-și facă din pămîntul întreg un circ uriaș, în care animalele se sfășie unele pe altele, iear războaiele sînt niște lupte de gladiatorî menite să aducă oare-care momente plăcute acestui prea bun și prea milostiv ziditoriul!

De nu te väd

De nu te väd o zi, o oră
Sau chiar o clipă, mi se pare
Că o vecie 'ntreagă iese
Și doru-mi crește tot mai tare.

Și așa mă arde doru'n taină
Cînd nu ie chip să te întîlnesc,
In cît socot c'uitărei toate
Le-ași da să pot să te zăresc.

Și atunci pricep că nu poți scoate
Din inimă dorul, cînd s'a prins
Precum nu poți cu'n strop de apă
A stînge-un foc cînd s'a aprins.

N. G. TURCANOVICI

MITUL GLADSTONIAN *)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Polemica despre geneza lumii, di'ntre Gladstone și profesorul Huxley, a pricinuit publicarea, în *Macmillan's Magazine*, a unei hazlii glume, care aduce întru cît-va cu faimoasa scriere „Din care se vede că n'a fost Napoleon“, alcătuită de bibliotecariul din Agen. Titlu. Marele mit Gladstonian, capitol scos din *Mitologia post-creștină*, a profesorului Boscher, Berlin, New-York, anul 3886.

Pri'ntre miturile post-creștine ale rasei teutone care se așezase în Angliea, zice autoriul anonim al acestei mici scrieri, mai că nu iese o închipuire mai măreață și mai misterioasă în acela-și timp de cît a lui Gladstone sau a lui Mista Gladstone. Dar fiind că monumentele literare au dispărut aproape cu totul, nu mai putem reconstitui mitul Gladstonian de cît prin metoda comparativă, adecă cercetînd asemănările vechilor rituale, ale imnelor, ale blăstămelor și ale altor texte religioase, cari ne rămîn, prin tradițiunii populare, epitafe și lucrări artistice. Pe urmă re-

*) „Le Temps“ din 22 Fevruar 1886.

sultatele acestei comparațiuni trebuie luate prin studierea amăruntă a cărților Vedice, a monumentelor egiptene, și în deobște a tot ce pare multimei, gloatei, în același timp mai lipsit de lumină și mai îndepărtat de subiect. Nici ajutoarele filologiei nu trebuie desprețuite, sub zădarnicul cuvânt că Longus sau Longinus a zis că încheerile acestei științe sînt netemeinice. Și la drept vorbind, filologia este adevărata noastră călăuză prin labirintul miturilor post-creștine.

Până acum cercetarea filologică a numelui Gladstone a fost încercată de Roth, Kuhn, Schwartz și alți urmași ai glorioșilor și erudiților noștri predecesori. Roth găsește că *glad* ie cuvîntul scoțian *gled*, care însemnă vultan sau șoim; iel amintește în privirea aceasta șoimul Indra din Rig-Veda și zeul egiptean Osiris, cu capul de vultan, care fără îndoială închipuia soarele. Pe de altă parte Kuhn și Schwartz dau mai multă însemnătate finalei *stone*, ce se găsește într'un fragment atribuit lui Shakspeare, *the all dreaded thunderstone*, „trăsnetul spaima lumii“. Acești doi mari filologi conchid că Gladstone ieră în principiu *fulgerul trăsnetului* și mai pe larg geniul vijeliilor...

Umilita noastră părere este că Gladstone, din punctul de vedere filologic, este numai și numai „pietra șoim“, întrunind în același timp însușirile șoimului Indra, ale lui Osiris și ale pietrei solare de la Delfi, care se află în ritualul înmormîntărilor egiptene. Cît despre teoriea vrednică de ris care, împreună cu Falkenstein, vra să scoată din Gladstone numai un nume de loc și o corupțiune a primitivului *gledstone*, iea nu poate fi de cît născocirea unor oameni lipsiți cu totul de cele mai elementare cunoștințe în ale sanscritei.

Se crede că oameni cari se închinau soarelui-șoim sau șoimului-soare, așa numit Gladstone, aveau obiceiul de a-și cinsti resăritul în fie-care dimineață cu manifestări tipărite, manifestări pline de închinăciuni și respect, cari aduc întru cît-va cu imnurile cătră Osiris.

Pri'ntre epitetele date zeului în monumentele ce ne

mai rămân găsim: *universal, surprinzătorii, iubitorii de oameni, rodnic, ilustru, strălucit, înfocat, luminos, și multe altele* cari nu se pot aplică de cît soarelui.

În adevăr găsim și în niște fragmente, de blăstăme, foarte cunoscute, această deslușire neașteptată că Gladstone iese: „prea-iubitul Dmnezeieștei-Feți a lui Miează-Noapte, adevărat a Marelui-Țar-Alb. Imprejurare care a nedumerit într'atîta lumea învățată până în timpii din urmă, cînd în sfîrșit s'a scos la iveală un text *müllerian* (al lui Max Müller), care a lămurit lucrul. După acest text nu mai rămîne vorbă că Marele-Iepure-Alb la care se închinau Indieni-Roși nu țeră alta de cît Aurora. Asemenea ie de prisos a mai aminti adevăraților învățați că Marele-Iepure-Alb (dialect algonquin: Manibozho) se preface în Mare-Țar-Alb în limba engleză de pe vremea Victoriei. Și ast-feli Dmnezeiasca-Față-a-lui-Miează-Noapte sau Țar-Alb, mitologiceste legată cu Gladstone, ajunge a fi una cu Marele-Iepure, sau zeul Aurorei, al poporului algonquin.

Pe aiurea, Gladstone ie învinovățit de a fi lipsit de euget și cinste de a-și schimbă într'una și necontentit, părerea și îmfațosare în cît mai îți vine a crede, văzînd această fire atît de schimbăcioasă și nestatornică, că ie vorba de lună și nu de soare. Dar după cum ne spune Roth, lucrul se înțelege lesne cînd ții samă de particularitățile climatei Angliei și de rarile aparițiuni ale soarelui într'această regiune. De altmintrelea, dovezi avem din bielșug: pe una din căile di'nspre Apus, între locurile unde se crede că au fost Londra și Bristol, niște săpături recente au dat la iveală un monument foarte important; și deși inscripția-i ie puțin cam ștearsă, putem afirma că se compune din trei semne sau litere: **G O M** Unii vroiau s'o cetească *Grand Old Man*, sub cuvînt că ast-feliu țeră poreclit de prietenii săi un obscur politician de pe vremea aceea. Ipoteza nu-i prea temeinică, dar orî cum tot nu-i așa de ris ca versiunea: 60 mile de la Londra, întemeiată numai pe aceea că precitatul monument se află la această depărtare de sus-zisa capitală. Aceste nu sînt

de elt niște coincidenți cari n'au nici o însemnătate arheologică. Toți specialiștii vor admite că versiunea noastră iese o adevărată ecuațiune:

GO M = *Gladsonio Optimo Maximo*...

...De-am mai avea nevoie, am găsi și alte dovezi prin fragmentele cari ne arată pe Gladstone în „opozitie“, termen luat din astronomie. În care vedem că atunci „mişcările lui erau mai slobode că avea mai puțină răspundere“ și că „facea ca poziția protivnicilor să fie prea arzătoare“, vorbe care nu mai au nevoie de nici o deslușire căci origina lor mitologică ie prea vădită.

Și afară de aceasta nu vedem noi într'una pe Gladstone în opoziție cu Huxley? După cum toți filologii știu, *Huxley* și *Huksley* ie tot una după legea lui Grimm. *Huksley* ie o ființă strălucitoare învălăită într'o păstaie (*husk*, păstare, teacă), de sigur noaptea sau un nour întunecos. Discuția între Huxley și Gladstone despre creațiunea lumii iese vădit o repetiție a sfezei lui Wainamoinen cu Jonkahainen, din Kalewala Finejilor. Scos din păstaie, Huxley se preface, cu Beaconsfield, în câmp de lumină sau ceriul strălucitor. Deosebite lucrări artistice îmfașează pe Gladstone cu un topor în mină: vorbesc mai cu samă de niște pietre cioplite și de un număr însemnat de oale zise „gavanoase de dulceți“. Alte ori ie îmfașoșat cu o vacă la picioare, ca Apolon Smintheus și ca zeul imbielsugărei al Iaponejilor. Una ori două inscripțiuni ne-ar înlesni să statornicim o asemănare între această vacă și junca Io din miturile grece. (Vezi în această privință Prometeul lui Eschyl).

Є. Y. M.

Frundzi verdi trii masline

(după cum se cîntă)

Frundzi verdi trii maslini
Vini cucu de trii dzili
Pisti văi, pisti colini
Și n'ari undi si puni.
S'ar puni pi-o rădăcină
Si temi di vri-o pricină;
S'ar puni pi-o rămurè
Aproapi di casa mè
Dar si temi di-o belè
—Si nu aibi vorbi re.
Cuculeț cu pana suri,
Pehica ț'ar limba din guri!
Vara vii, vara ti duci,
Mă nier iarna ci mînincî?
—Mîninc putrigai di fag
Si cînt codrului cu drag.

Frundzi verdi di sulcini
Colo gios la rădăcină
Cînt'o pasiri străini.
Ș'asa cînti di frumos
Di pehică frundza pe gios!

Frundzi verdi foai lati
Cînti cucu di mă'nbatî.
Ieu dzîc cucului si tacî,
Iel si sui sus pe craci,
Cînti hoțul di mă sacî
Tot în ciuda mè si faci.
Și cînti și si rotești
Ca puica cînd si gătești
Iniioara di-nî ripești!
Și-și rîșchiri penili
Ca puica sprincenili.

(Jud. Suceava, la munte) M. J.

O formă veche românească păstrată la Istrieni *)

Să cercetăm acuma cum stau lucrurile la declinarea a treia.

Înainte de toate trebuie să îndepărtăm ideea greșită ce-și făcuseră filologii noștri mai vechi în privința formelor ce au pentru genitivul și dativul singurit substantivele femești de la această declinare. Așa se crede că *părți* (mai vechiul *parti*), *surori* (mai vechiul *surori*, *sorori*) în fraze ca: *foloasele acelei părți*, *planurile acestei surori* etc vor fi fiind formate din genitivul latinesc ori și din dativ. În adevăr din *partis*, *sororis*, etc cit și din *parti*, *sorori* ies formele pomenite. Dar dacă ar fi așa, atunci pentru ce s'ar fi păstrat genitivul și dativul numai la substantivele femești? Pe urmă nu iese un fapt deplin dovedit că declinarea latină populară nu mai avea alte cazuri de cit două, *cazul subiect* (vechiul nominativ) și *cazul regim* (vechiul acuzativ); și nu iese de unde să avem noi în românește genitive și dativ. Deci formele ce se întîlnesc la G. și D. sing. al substant. femești de pe a III-a declinare sînt înmulțitele în *i* trecute la singurit sub înriurirea declinării întăiea, unde am văzut cum s'au petrecut fenomenele.

Să vedem mai întăi ce vom putea culege de prin limbele romanice.

Cuvîntul latinesc *serpens*, *serpentem* s'a păstrat în multe limbi. În franțuzește vechiul aflăm două forme: *serpe* și *serpant*, ori-cine vede că s'au păstrat amîndouă cazurile latinești. Italianește și portughezește avem: *serpe* și *serpente*; spaniolește: *sierpe* și *serpiente*. În limba franceză de a-zî a ramas numai *cazul regim serpent*, în românește numai *cazul subiect șerpe*. Sîntem în tot dreptul a presupune că multe sute de ani după despărțirea limbilor romanice unele de altele, după ce fie-care își urmă în deosebî evoluția sa, au avut în întrebuintare de la cu-

*) Vezi No. 19 an IV „Contemporanul“.

vîntul *serpens, serpentem*, cele două forme și de vreme ce una s'a format din nominativ, măcar o vreme trebuie să fi avut rol de subiect; iar cealaltă care s'a făcut din acuzativ va fi avut rolul de acuzativ, în genere de regim.

Cuvîntul *hospes, hospitem* (pop. *ospe, ospete*) se află în românește sub amîndouă formele: *oaspe* și *oaspete* fără deosebire casuală, acuma. Limba italiană are numai forma *ospite*, adecă numai cazul regim, tot ast-feliu și celelalte limbi romanice, pe cît se vede în dicționarul lui Cihac. În adevăr formele: *huesped, hosped, hospede, hoste, oste, osde, hôte* (hoste) sînt toate din *ospetem*. Aice înse compararea cu limba romînă care s'a întîmplat să păstreze și cazul subiect, ne dă dreptate a face presupunere că la început a fost în toate limbele romanice ca în românește, tocmai ca în privința lui *serpens, serpentem*, adecă toate au avut *ospe, ospete* și cu timpul a ramas întrebuintată numai forma regimului la toți afară de la noi, cari am păstrat și cazul subiect: *oaspe*.

Cuvîntul *homo, hominem* în limba franceză veche ieră sub amîndouă formele, *hom* și *homme*, ba chiar și a-zi pronumele *on* iese tot vechiul caz subiect, se înțelege cu înțelesul pierdut, până la un punct; forma obișnuită ca substantiv iese *homme*, adecă vechiul caz regim. În limba provençală se află și acuma *hom, om, și home*, adecă ieră-și amîndonă cazurile. Formele *hombre, homem, home* din celelalte limbi sînt de la regim; *om* al nostru și *uomo* al Italianilor sînt cazul subiect. Cum putem împacă alt-feliu toate faptele citate, de cît admitînd că timp îndelungat în toate limbele romanice ai fost întrebuintată atît forma din *homo* cît și cea din *hominem*, se înțelege până la o vreme cu funcție casuală deosebită.

Din cuvîntul latin popular *lume, lumene* în unele limbi romanice aflăm nominativul (it, port *lume*; cat. *llum*, prov. *lum*), în altele cazul regim (esp. vechiū *lumbre, lumne*), în românește aflăm amîndouă *lume* (în înțeles de univers și de piatră de la inele) și *lumine* (trecut mai pe urmă la decl. I-a).

Din cuvîntul *siccitas, atem* (pop. *seceta seeetate*) numai noi avem nom. *secete* (care apoi a trecut la decl. I-a), toate celelalte limbi romanice au forme de la *secetate*. De alt-feliu în privința subst. în *as, atem* și noi am păstrat numai forma regim; se pare că *tempesta* italianesc vine din *tempestatas* ca și franțuzescul *tempête* etc.

Din *imperator, imperatorem* noi am păstrat numai nominativul *împăratu, împărat*; forma franceză *empereur* (vechiu *emperador*), cea italiană *imperatore* ori *imperadore* etc... sînt de la cazul regim. Limba franceză veche le avea pe amîndouă.

De la *dolor, dolorem* avem românește *dor* (nom.) și *duróre* (texturî vechi), deci amîndouă cazurile cu înțeles deosebit înse.

De la *soror, sororem*, avem în românește *sor* (texturî vechi și în expresii ca *soru-mea* etc), la span. port. cat. iese *sor*; în italianește vechiu *sorore* (caz reg.). Francezii în vechime au avut amîndouă cazurile: *sor, soer, suer* p. nom. și *soror, soeur* p. acuz. Tot așa iese la provențali: *sor* nom. și *seror, sorre* la regim. Forma *soeur* din limba franceză de acuma iese deci din *soror=sor*.

Din cuvîntul *civitas, civitatem* numai limba franceză veche avea și nominativ și acuzativ: *cit* (p. nom. *civitas*), *citê* (p. acuz. *civitatem*); toate celelalte limbi romanice au numai regimul (rom. *ceate*, prov. *ciutat*; it *citta* și *cittate*; esp. *ciudad*; part. *cidate*; cat. *ciutat*).

Din *nepos, nepotem*, în franceza veche iese și nom. *niez* și acuz. *nevod*; în provențală iese și a-zî nom. *neps nebs* și acuz. *nebod, bot*. Celelalte limbi romanice au numai regimul.

Din *judex, judicem*. Limba romînă are *jude* (caz sub.) dar a avut *judece* și nu l'a pierdut de mult. Spaniola are și acuma două forme din cari una trebuie să fie sub. și alta reg. *juez* și *juje*.

De la *leo, leonem*, noi avem numai subiectul vechiu *leu*, toate celelalte limbi surori au forme ce s'au făcut din *leone*.

De la *piper*, *piperem* italiană are *pepe* și *pevere*, celelalte au numai regimul.

De la *nome*, *nomene* (popular) limba rom. it. port. cat. prov. fr. au numai forme făcute din *nome*, spaniole veche are *nomne*, *nombre* de la *nomene*. Se înțelege că din pricina genului sîntem plecați a admite acoloa o analogie.

Din *sanguis*, *sanguinem*, noi avem numai nom. *sanguie*—*singe*; port. cat. prov. fr. au ieară-și forme ce se explică din *sanguie*; spaniola are *sangre*=*sanguine*, de asemenașă limba italiană are *sanguie* și *sanguine*.

Lăsînd acum la o parte celelalte limbi romanice în românește mai avem: *vult**) (vultur, păstrat în *vultan*), *drac* (*draco*), *rece* (*recens*), *nime* (*nemo*), *țerm* (*termo* care iese și la Portugheji), *frate* (*frater*), etc...

Din toate acestea urmează limpede că trebuie să presupunem pentru declinarea a treia ca și pentru celelalte o vreme cînd în toate limbele romanice se întrebuintău la singurit două forme, una pentru cazul subiect și alta pentru cazul regim.

Ieste de observat cum crește de tare numărul exemplelor, dacă cercetăm, cît de în treacăt, toate limbile romanice. În unele s'au păstrat amîndouă cazurile la un cuvînt în altele la altul. Așă în românește de a-zî nu iese nici un substantiv care să fi ramas cu amîndouă cazurile, afară de *oaspe*, *oaspete*; dar limba franceză ne dă *on* și *homme*, italiana ne dă: *serpe*, *serpente*; *drago*, *dragone*; *moglie*, *mogliere*; *pepe*, *pevere*; *sanguie*, *sanguine* etc... tot ast-feliu ne dă ajutoriū mai ales proventala. Dacă cercetăm limba franceză veche apoi exemplele de cuvinte cu amîndouă formele se înmulțesc foarte tare. Tot acela-și fenomen îl observăm în privința nominativelor păstrate, puține într'o limbă privită în deosebî, numărul crește foarte tare dacă adunăm exemple din toate limbele romanice și nominative putem culege și din limba spaniolă care de alt-feliu le-a pierdut mai adesea de cît

*) . Acest nom. l'a aflat *Ed. Gruber*.

alte limbî surorî. Diez a strîns multe exemple de acestea, nu le voiŭ repetâ aice; dar forme ca *burgos, dios, Carlos* pentru decl. a II-a sing. sînt destul de limpezi.

Se înțelege că și în dialectul istriian putem găsi exemple de acestea. Dar nu ne iese tocmă de folos în privința singuritudinii. (Dar și ieși au *șarpe, om* etc). La înmulțit înse aflăm la decl. a III-a ca și la a II-a tot aceeași formă, adevăcă substantive cari trebuie să fi avut la înm. o formă în *i* și alta în *o*.

Ast-feliu cuvîntul *dint* are înmulțitul *dint* și *dints*, aret (berbec) are *aret* și *arets*,... Multe din substantivele de la a III-a au trecut la a doua, chiar din cele citate se vede, în adevăr nu se zice numai *dinte, arete*, ci și *dint, aret*. Tot ast-feliu iese cu *liepur* nu *liepure* etc. Această schimbare de declinare a fost pricinuită de asemănarea pluralelor. În adevăr, la înmulțitul *dinți, dintu* putea fi presupus pentru singurit atît *dint* cît și *dinte* și la Istrieni foarte adese ori declinarea a II-a a învins. Așa s'a întâmplat și în alte dialecte românești. Se știe că formele *berbec, șoarec, pîntec*.. nici un se pot explica alt-feliu de cît prin schimb de declinare.

Ne socotim cu totul în drept a scoate din cele spuse acoloa următoarea încheere în privința istoriei limbii romîne: La vremea cînd Romîni ce s'au așezat în Istria s'au despărțit de ceialalți remași în urmă, încă tot se întrebuiță pentru înmulțitul substantivelor de declinarea a doua și a treia, două forme, una cu *i* și alta cu *u*. La Istrieni s'au păstrat adese ori amîndouă aceste forme, uneori a ramas în viața numai una din iele. La ceialalți Romîni înse forma în *u* s'a pierdut putem zice cu desăvirșire și nu se cunoaște nici o urmă nici în dialectele din Dacia lui Traian (vorbite acuma ori mai înainte până în veacul al XVI-lea) nici la Romîni din Macedonia. Ieste de crezut că strămoșii Romînilor din Istria s'au despărțit de cei din Macedonia de grabă după o mie. Asupra acestui punct iese mult de zis și faptul cel mai curios iese că dialectul în care a scris popa Grigore de la Măhaciū,

precum și cei ce au tradus „Apostolul“ de la Voroneț și „Psaltirea“ de la Scheea nu au de felii urme de această particularitate istrieană. După noi trebuie să admitem că particularitățile le-au pierdut amestecându-se cu Romîni de cestiialți în Dacia Traiană.

JOAN NĂDEJDE,

Urmările întrebunțării metodei apărătoare înotriva turbării după mușcătura *)

La 1 Martie trecut am făcut cunoscute Academiei rezultatele metodei mele înotriva turbării, întrebunțată la 350 de inși mușcați de cîni turbați. A-zi (12 Aprilie), numărul celor căutați se suie la 726 și se împarte cum urmează :

Frantzia	505
Algeria	40
Rusia	75
Anglia	25
Italia	24
Austro-Ungaria	18
Belgia	10
America de Nord	9
Finlanda	6
Germania	5
Portugalia	5
Spania	4
Grecia	3
Svizzera	1
Brazilia	1
<hr/>	
Total	726

o parte din cei îngrijii au fost mușcați de cîni turbați (688), alta de lupi (38). Din cei 688 îngrijii în urma mușcătorei de cîne,

*) Comuicație făcută Academiei de științe de Louis Pasteur (de la Institut) în ședința de la 12 Aprilie 1886.

toți sînt sănătoși (afară de copila Pelletier care a murit); de și mai mult de jumătate din numărul lor a trecut peste perioada primejdioasă.

Din cei 38 de Ruși îngrijiți pentru mușcături de lup, trei au murit turbați; ceilalți merg bine până acuma, dar nu știm ce li se va întîmpla. În adevăr sînt mari deosebiri între urmările mușcăturilor de cîni și între cele de lupi.

Mai multe persoane mi-au istorisit urmările ce au avut mușcăturile de lupi turbați și de aceea le public pe scurt.

Intăiul document. La 27 Fevruarie 1706, opt locuitori din comuna Saint-Julien-de-Civry (Bourgogne) fură mușcați de un lup turbat.

Unul muri din pricina rănilor chiar în ziua aceea; ceilalți 7 muriră de turbare, după o perioadă de incubație de la 17—68 zile (17, 26, 28, 42, 44, 60, 68). (Extract de pe registrele morților, făcut de Dl. Sandre, învățătoriu și întărit de primarele comunei).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Al doilea document. La 26 Decembrie 1806, un lup turbat mușcă în împrejurimile Bourgului nouă inși; opt au murit turbați. (*Revue scientifique*, după o comunicație a Dr. Thimécour, din societatea medicală de la Lyon). Dl. Pasteur zice că Dr. Thimécour nu spune despre timpul trecut între mușcatură și turbare, dar red. Rev. sc. pune în notă că dr. citat a spus că pentru una din persoanele mușcate au trecut 24 de zile, iar despre celelalte spune că au murit cam tot după atita timp.

Al treilea document. La 16 Octombrie 1812, un lup turbat a mușcat 19 persoane, în orașul Bar-sur-Ornain. Toate au fost căutate de doctorii Champion și Moreau, cari au spălat rănilor și le-au ars cu clorhidrat de antimoniu topit.

Un-spre-zece au murit de turbare, după o incubare cuprinsă între 7—70 de zile. (Faptul s'a comunicat Institutului Franției la 6 Septembrie 1813, de Dr. Champion).

Al patrulea document. La 23 Fevruarie 1849, un cioban, Dumont, în vrîstă de 64 de ani, a fost mușcat de un lup turbat.

A murit după o incubare de 32 de zile. (comunicat de Dr. Cailletet și Mariotti).

Al cincilea document. La 7 Ianuarie 1866, trei persoane, una din Nant, alta din Alques și alta din Saint-Jean-du-Bruel, în Aveyron, fură mușcate de o lupoaica turbată.

Toate trele au murit turbate după 22, 23 și 38 de zile (comunicat dr. Bompaire, la Millau, Aveyron).

Al șeselea document. La 5 Octombria 1864, în comuna Rochette, cantonul *la Rochefoucauld*, Charente, doi bărbați fură mușcați de un lup turbat care trântise jos și sfâșiese o copilă.

După 25 și 30 de zile, acești doi turbară și muriră. Copila a murit chiar în ziua întâia. (Scos din ziarul *le Charentais*, Octombrie și Noembrie 1874).

Al șeptelea document. Dl. Dr. Niepce, de la apele din Alleverd, serie la 26 Martie trecut d-lui Vulpian despre patru cazuri de mușcături de lup turbat, întâmplate în 1822. Cele patru persoane au murit turbate, după 9, 13, 15 și 19 zile.

Al optulea document. La 11 și 12 Mai 1871 un lup turbat mușcă, în împrejurimile Avallonului, oameni și vite. Toți oamenii au murit turbați, în șir la 13, 16, 17, 19 și 20 de zile după data mușcăturei (scos din registrele ospiciului din orașul Avallon, Yonne).

Întrunind aceste opt documente, ajungem la proporția de 82 de morți la 100 de mușcați, și, în 6 cazuri din 8, toți cei mușcați au murit. Dacă am judecă după această proporție cazul celor 16 Ruși de la Smolensk cari au fost îngrijiți și din cari 13 se duc în țara lor astăzi, n'ar fi trebuit să avem numai 3 morți, ci 15 ori chiar 16, adică toți. Nu poate deci fi îndoială că tratamentul mieu le-a folosit celor mai mulți.

Mai mult: în Rusia se știe că ori-cine ieste mușcat de lup turbat, moare numai de cât de turbare.

Faptele dovedesc :

1). Că timpul incubăției în turbarea oamenilor în urma mușcăturei de lup turbat ieste adesea foarte scurt, mult mai scurt de cât după mușcăturile de câini.

2). Că mortalitatea în urma mușcăturilor de lup turbat iese foarte mare, dacă o asemănăm cu cea observată în urma mușcăturilor de câine.

Se înțelege ușor pricina când știm că numărul, adâncimea și locul mușcăturilor de lup care nu mușcă numai în treacăț ei caută să omoare rupe la cap și la obraz. Autopsia celor trei Ruși morți și încercările făcute cu virus de lup, din măduva spinărei u-nuiea din Ruși, dovedesc că virusul de la lup nu-i mai tare de cât cel de câine și că deosebirile cazurilor vin de la felul mușcăturilor.

Faptele m'au dus să cercetez dacă în cazurile mușcăturilor de lup, nu s'ar putea schimba metoda, făcând hulturi mai multe și în timp mai scurt. În curînd voi face cunoscute Academiei rezultatele.

Orî cum, mai ales pentru lup, iese foarte de nevoie să se întrebuițeze hulturile îndată. Rușii de la Smolensk au cheltuit șese zile cu drumul și n'au ajuns la laboratoriu mieu de cât patru-spre-zece, cinci-spre-zece, zile după mușcăturî. S'ar fi putut începe îngrijirea opt zile mai de timpuriu, și nu se știe ce înriuire ar fi avut atunci hultuirea chiar și asupra celor trei ce au murit.

(*Revue scientifique* No. 16, 17 Aprilie 1886)

J. PASTEUR

traducere de T. U.

ROMÂNIA LITERARĂ CU.....DIMINEAȚA'N SAC

În No. 1. An. 5 al foiei bucureștene „România Literară“ găsim următorul plagiat, după Curierul de Ambe Sexe ... (edițiunea a doua tipărită la București în 1862 volumul IV 1842—1844, pagina 27).

Amândouă bucățile sînt intitulate : **Dimineața**

„*Curierul de Ambe Sexe*“

La care ceas începe dimineața, și la care ceas se sfîrșește? Dimineața se schimbă, e felurită, după țări, după orașe, după ma-

„*România Literară*“

La care ceas începe dimineața, și la care ceas se sfîrșește? Dimineața se schimbă, e felurită, după țeri, după orașe, după ma-

halale, după ulițe, după case, și însuși după caturi. Nu trebuie să credem că dimineata lucește în același ceas pentru toată lumea. Alta e dimineata săracilor, și alta a bogăților; alta e dimineata Broștenilor, și alta a *Podului Mogoșoaiei*. Alta e dimineata pâinarilor și a covrigarilor, și alta a neguțătorilor și alta a *cancelariștilor*.

Afară de aceasta, mai sunt și alte dimineți. E mai întâiu dimineata vieții ce ține câți-vă ani, și e cea mai lungă; e o dimineată bătrână, o dimineată cu părul cărunt. Pe urmă vine dimineata poetică care se hrănește numai cu rose; aceasta e o dimineată efemeră.

Mai putem să mă spnem și de dimineata amorului care se ține, târăgăește mă o lună, după care cade și appune în oceanul uitării.

Însă aci nu e vorba de această mulțime de diminețe; vorba aci ne e de un urit obicei ce se vede între oameni.

Dimineata e vremea când priimește cine-vă visite. Te întâlnești cu un domn din prietenii dumitale; sunt mai trei luni poate de când nu'l-ai văzut, prin urmare el trebuie să'ți fie unul din cei mai intimi prieteni; adică voui să zic că nu te întâlnești cu dumnealui, ci trece iel pe lângă dumneata și alergă după el.

— O! sluga iubite și dorite al meu prietene! îi zici, scuturându-i mâna pînă în umere; am să'ți vorbesc, la ce ceas te află cine-vă?

halale, după ulițe, după case și însuși după caturi. Nu trebuie să credem că dimineata lucește în același ceas pentru toată lumea. Alta e dimineata săracilor, și alta a bogăților; alta e dimineata Broștenilor și alta a *Calei Victoriei*. Alta e dimineata pâinarilor și a covrigarilor, și alta a neguștorilor și alta a *cancelariștilor*.

Afară de aceasta, mai sunt și alte dimineți. E mai înteu dimineata vieții ce ține câți-vă ani, și e cea mai lungă; e o dimineată bătrână, o dimineată cu părul cărunt. Pe urmă vine dimineata poetică care se hrănește numai cu rose; această e o dimineată efemeră.

Mai putem să mă spnem și de dimineata amorului care se ține, târăgăește mă o lună, după care cade și appune în oceanul uitării.

Însă aci nu e vorba de această mulțime de dimenețe; vorba aci ne e de un urit obicei ce se vede între oameni.

Dimeneata e vremea cînd priimește cine-vă visite. Te întâlnești cu un domn din prietenii dumitale; sunt mai trei luni poate de când nu'l-ai văzut, prin urmare el trebuie să'ți fie unul din cei mai intimi prietini; adică voui să zic că nu te întâlnești cu dumnealui, ci trece el pe lângă Dumneata și alergă după el.

— ! sluga iubite și dorite al meu prietene! îi zici scuturându-i mâna pînă în umere; am să'ți vorbesc, la ce ceas te află cine-vă?

— Dimineata tot d'auna.

— Foarte bine, îmi pare bine că știu. Și vă despărțiți. Însă eată un alt domn nu mai puțin și dumnealui prieten intim, adică de nădejde, îți iese înainte de o dată, te apucă de mână, și p'aci e să'ți scrintească brațul de dragoste, întrebându-te și el când te găsește.

Dumneata îi răspunzi că tot d'auna dimineata.

Vecinul dumitale din dreapta la o asemenea întrebare, răspunde tot așa; cel din stânga tot așa și toți tot așa. Așa toți ne sculam să ne găsim prietenii dimineata, și toți nu suntem a casă. Cu toate acestea, eu sunt a casă de dimineata, tu ești a casă, *el e a casă, noi suntem a casă*, voi sunteți a casă, ei sunt a casă de dimineata.

Acum după ce vă vorbiu de dimineata, seara bună, domnilor!

— Dimineata tot d'auna.

— Foarte bine, 'mi pare bine că știu. Și vă despărțiți. Însă iată un alt domn nu mai puțin și dumnealui prieten intim, adică de nădejde, îți iese înainte de o dată, te apucă de mână, și p'aci e să'ți scrintească brațul de dragoste, întrebându-te și el când te găsește.

Dumneata îi răspunzi ca tot d'auna dimineata.

Vecinul d-téle din dreapta la o asemenea întrebare, răspunde tot așa; Așa toți ne sculam să ne găsim prietenii dimineata și toți nu suntem a casă. Cu toate acestea eu sunt a casă de dimineata, tu iești a casă, voi sunteți a casă, ieși sunt a casă de dimineata.

Acum după ce vă vorbiu de dimineata, seară bună domnilor!

A. A. J.

Di *A. A. L.* Nu a făcut alta decât a schimbat *Podul Mogoșiei în Calea Victoriei*, pe *canceliștii* lui Iliad în *cancelariști*; A scos fraza cu *dimineata amorului* și a scurtat conjugarea verbului „*a fi a casă*“.

Solidă literatură și mare nerușinare!

Să ne mai fie iertat a spune d-lui *A. A. L.* că plagiind pe Iliad își arată arama pe deplin... Sperăm decî că în curînd îl vom prinde cu mîna în sacul d-lui Aricescu sau a d-lui Antinescu.

La revedere.

VERAX.

Procesul profesorilor de la Gimnaziul „Alexandru cel Bun“.

În sfârșit la începutul acestei luni (Aprilie) ne-a fost dat a vedea înaintea judecăței un număr de profesori de la „Alexandru cel Bun“. Acuzatoriul, dl. Gr. Tocilescu, a dovedit călcări de lege, precupețiri cu notele, și alte abateri. Așa s'a dovedit: că fostul director, dl. Racoviță, a luat trei sute de franci pentru cel mult două săptămîni de pregătire și că elevul a fost primit în potriva legii și trecut la examenul din septembrie; s'a dovedit că directorul a încasat taxe, timp de zece ani, sub cuvînt de plată pentru stricăciune, deși stricăciunile de peste an se plăteau ori de vinovați, ori, în lipsă de dovezi, de clasa întregă; s'a dovedit că s'au dăruit note la elevi cari trebuia să remîte repetenți de vreme ce le lipseau, nu suțimî ori jumătăți de note, ci chiar întregi; s'a cetit un răvaș al d-lui Zaharia, prin care însuși acest domn, prieten și tovarăș al d-lui Racoviță, îl învinovătea că dăruiește note pe nedreptul. Din acestea și din altele se vedea lămurit că dl. director Racoviță iese vinovat și decî că foarte cu dreptul *a fost osîndit la destituire*, de vreme ce își compromisese demnitatea de profesor. — Ceialalți domni acuzați (Zaharia, Vîntu, Lascar, Ianculescu) au fost achitați; ciudat lucru înse că, mai toți iera destul de vinovați și decî prea ușor au scăpat. Din acest punct de vedere osîndirea d-lui Racoviță a fost prea aspră. Nu vroim să se înțeleagă cum-vă că n'a fost meritată, dar sîntem scandalizați de atita pârtenire pentru ceialalți. D-l Stravolca și-a întemeiat părerea deosebită în privința pedepsei ce s'ar fi cuvenit d-lui Racoviță tocmai pe faptul că s'au achitat compliciti. D-l Stravolca a propus suspendarea nelimitată.

Despre activitatea ministrului de acuma avem multe de vorbit, nu ne îngădue înse locul. Dar cu toate că vedem lucrînd un om reacționariu în toată puterea cuvîntului și prin urmare și clerical (chiar dl. Tocilescu prea cu multă evlavie vorbea de evanghelie, de cruce, de stat etc), nu putem să nu fim mulțamiți cînd îl vedem lovînd

pe acei ce și-au făcut din profesorat o șpiculație. Numai știe oare domnul Sturza cîți mai sint în țară tot una de vinovați cît Dl. Racoviță, dacă nu și mai mult? Dacă știe, are curaj și putere să-î lovească? Mai mult, vroi-vă să lovească și să curățe școala, dacă se va putea, de asemenea cangrenă? Așteptăm și, trebuie să nu ascundem, așteptăm cu neîncredere.

VEDETOT

BIBLIOGRAFIE

G. G. Flaișlain.—*Codul comercial completat*.—1 vol. în 8 II 377 p. Iași Ed. Dim. Daniel.

Dr. E. Rizu.—*Prescurtare de Igiena și de medicina populară*. 1 vol. în 8 mic. V 198 p. Iași Ed. Dim. Daniel 1885.

Gr. Mălinescu.—*Costică și Mihăluș*. 1 br. în 12 52, p. Iași Ed. Dim. Daniel 1885.

G. Onișor.—*Origina, Desvoltarea și Durata pămîntului*.—1 br. în 12, 39 p. Bîrlad. Tipografia Asociațiunii Unirea 1886.

Un bătrîn democrat.—*Dialogul morților (poemă satirică)*.—1 br. în 8. 18 p. Ploești Tipografia „Democratul” 1886.

V. Castano.—*Curs Elementar de citirea limbii franceze*. Ed. 5 1 v. în 8 II 215 p. Iași Tipo-Litografia H. Goldner 1886.

Gheorghe Boteanu.—*Poesii* 1 v. în 8 214 p. Peatra Impri-meria județului 1886.

Dr. J. Antoniu.—*Somnambulismul la Căni* 1 br. în 8, 14 p. Bîrlad Tipografia George Cațafany 1886.

Gr. Crețu.—*Codicele Voronețean (critică)* 1 br. în 8, 17 p. București Tipografia Academiei Romîne (Laboratori Români) 1886.

Ioan Popu Reteganul.—*Inimioara. Floarea Poeziei Naționale adunate de* 1 v. în 16, 187 p. Sibiu Ed. Tipografiei W. Krafft 1885.

Cornelia Emilian.—*Amintiri* 1 br. în 8 58 p. Iași Tipografia Națională 1886.

Petru Kropotkin.—*Cătră Tineri* traducere extrasă din „Re-vista Socială” br. 8, 24 p. Iași Tipo-Litografia H. Goldner 1886.

Georges Pavloff.—*Studiu de Moravuri* (Din cartoanele tre-cutului) br. în 8, 51 p. Iași Tipografia H. Goldner 1886.

CORESPONDENȚĂ

C. Z. Iași: Cele trimese fără știrea dv. ierau mai bune.

M. G. Galați: Cu părere de reu.

G. B. : Asemenea
 Aga București : Așteptăm să vă faceți caporal.
 S. Botoșani : Besereca-i deșartă și candelile sfinte
 Trimet palide raze spre recele morminte ;
 Bătrini cu barbe albe s'apropie de icoane
 Și'ngenunchind sărută a sfinților coroane ;
 Iar preoții prin cînturi ridică pîn la cer
 Minunea providenței
 O oarbă stă

Besereca-i deșartă ? — Bătrini, Preoți, Oarba.....
 Luați samabine poate mai țerau și cite-vă mādămuri.
 La ortodoxi, nu se pre vad morminte în besereci
 și evlavioșii nu sărută sfinții pe coroane ci pe fețe
 ori pe mîni. — ș'apoi îngenunchind..... ajung mai
 degrabă la picioare de cît la coroane etc. etc.

Sumariul anului al IV-lea al „Contemporanului“.

Audetot : Conferințele de la Universitate (267).
 B : Schițe din războiul ruso-turc (557).
 N. Beldiceanu : Zile de primăvară (861); Desgust (898).
 St. Besărebeanu : Hotărîrea lui Ion Butac și a bogoslovilor (schiță
 din viața seminarelor) (1); Furtuna (41); Ex-
 tazurii (amănunte din viața oamenilor noi) (81);
 O zi și o noapte la Sulina (povestire a priete-
 nului meu) (133); Selbatecul (schiță din obi-
ceiurile boerilor noștri) (298); Virtuțile și Vi-
țiturile (prelucrări) (501); Sosește (scene și ta-
blourii din viața clerului nostru) (513).
 Al. A. Bădărău : Concepțiunea Progresului (conferință populară țin-
 nută în sala Universității din Iași în ziua de
 10 Martie 1885) (376).
 Vasile Conta : Șapte poezii : Căderea Stambulului sau o viziune
 a unui bun otoman (353); Viața (355); Tim-
 pul, Dorința (356); Dedicățiune, ?, Meditațiune
 (357); — Note (474, 539, 562).
 A. C. Cuza : Și moartea soi-vă (36); Dragei mele (305); Lui
 Stefan Vodă (epigramă) (396); Lui Damaschin
 (868); Lui Damaschin (933).
 Ed. D. : Cîntece populare din Moldova (strînse întocmai
 cum se zic) (612, 707, 732).

- D. G. E. : Cîntece populare din Bucovina (532, 603, 659).
S. G. : Ce-vă despre inteligența animalelor (119); Mamifere Ovipare (487).
T. Galino : Durerea mea (poezie) (440).
Dr. M. Gaster : Un nou codice Voronețean (771).
Ioan Gherea : Ștefan Hudică (schiță dramatică de V. G. Morțun) (critică) (273); Trei comedii ale lui L. I. Caragiali (403); Dl. Brociner ca descriitoriu al vieții țerănești (577); I. S. Turghenew (notiță bibliografică) (888).
M. L. : Frunzi verde trii maslini (943).
Nicu Leon : Cîte-vă cuvinte despre tehnica modernă în zoologie (861).
M. : Iei (poezie) (329).
C. V. M. : Mitul Gladstonian (trad.) (939).
Martin : Vanitas Vanitatum (157); Din trecut (305).
Mocan : Cîntece populare din Moldova (culese întocmai cum se zic) (767).
Gh. din Moldova : Dragei mele (485); Inimi seci, crieri pustii (487); Despărțire (538); Steagul nostru (569); Singurătatea (570); Ciniș, Unei poeme, Doina (711); Spleen (772).
Mordax : Geografia generală de G. Constantinescu-Belort 1885 (critică) (322); „Steluța“ din Roman (331); „De prin lume adunate și la lume ieară-și date (444, 492, 542, 566, 657 715, 757); Dl. Datulescu și Ciupercile (553); Cinna, tradus în versuri de Dl. I. N. Roman (Redactor „en chef“ la „Liberalul“) (796).
V. G. Morțun : Setea de bani dramă într'un act (prelucrată după Al. Pușekin) (51); Ștefan Hudică, (dramă într'un act) (161); Noaptea în munți, Mingiere (poezii) (330); Trei morți (după Lev Tolstoi) (358); Vasile Conta (Notiță biografică și literară) (423); Ministru (comedie într'un act localizată) (613); Taman (după Lermontoff) (772); Iei (în formă populară) (816); Noița neagră (din viața politică) (821); Acte în chestia comediei d-lui Marcu, Respunsul D-sale și protestul studenților (876); C. C. Petrachi Sgaură (din viața politică) (881).
Dl. Muzicescu : Un respuns (29).
G. N. : Drepturile Femellor, comedie originală de G. Marcu, jucată pe scena teatrului din Iași, în sara de 26 Ianuarie 1886 (830).

Gh. Nădejde :
Ioan Nădejde :

Respuns unui prieten de la Botoșani (297).
Despre cuvîntul *an* și despre etimologia dată de Dl. V. Burlă cuvîntului *Rață* (17); Ieste sau nu Dumnezeu? (25, 73, 114, 121, 179, 449, 667); Despre inteligența miștelor (34); Agricultură științifică (94, 127); Despre dialectul moldovenesc (60); Teoria lui Roesler de A. D. Xenopol (critică) (108, 148, 199, 250, 340, 427, 497, 546, 605); Studii geologice și paleontologice asupra unor tărîmuri terțiare din unele părți ale Romîniei de Gr. Cobălcescu (recenzie) (259, 314, 397); Geologia D-lui Cozmovici, partea a III-a (critică) (306); Antichitățile de la Cucuteni (587, 671); Ceî fără noroc, traducere din „Les pas de chance“ de Harry Alis (593); Origina familiei, proprietății private și a statului. În legătură cu cercelările lui Lewis H. Morgan de Friedrich Engels (traducere) (641, 688, 72, 841, 806, 899); Articolul botanic și întrebunțarea lui în dialectul Istrien, (674, 681); Scandalul de la „Alexandru cel Bun“ (712); O formă veche păstrată la Istrien (744 944); Notă la articolul D-lui Dr. M. Gaster (791); De spre împărtășenia creștinească (812).

Sofiea Nădejde :

Armonia în natură (21, 64, 933); Despre Zei (traducere din Letourneau) (102, 143, 191, 232); Ce mai ideal ! (247); Cu prilejul unei cronici diu „Telegraful“ (335); Două mame (390); Credințele religioase la Romîni (456, 507, 534, 570, 661); Ruinarea teoriei lui Darwin asupra insulelor de coral (652); Despre hipnotism (zis și somn magnetic) (696); Intre bărbat și copil (traducere) (733); Drepturile Femeilor (comedie originală ?) de Dl. Marcu (817); Sînt femeile inferioare bărbaților ?! (869).

Kr. Nyrop :

Dr. M. Gaster. Literatura populară romînă (critică în „Romania“ din Paris) (463).

L. Pasteur :

Rezultatele aplicării tratamentului apărătoriu în potriua turbărei (trad. de T. U.) (950).

I. T. Popovici :

Toamna (poezie) (93).

Un popă :

Cu ce temeuri căutau unii în trecut să alunge cuvinte din limbă (713).

Dr. M. R. :

O scrisoare (8).

G. Rîșcanu :

Remas bun (poezie) (739).

- T. D. Speranță :** Țiganul cu rusul (15); Două palme cincei capeici (822); Boală de căldărariu (828); Tacii femei, ce menești! (932).
- D. A. Teodor :** Copilă ! (poezie) (439); Frunză, frunzuleana mea (în formă populară) (661); Din trecut (poezie) (886).
- A. T. U. :** Nepotrivirele între evangheliști (157, 186, 222, 290, 441).
- T. U. :** Hommel despre holeră (16); Holera în Paris (6); Ospărtură în teoria evoluției!? (154); Hultuirea în potriua holerei (484); Un balon nou (550); Despre un copil care a stat 56 de ani în pîntecele mamei sale !! (804).
- Ștefan Vasiliu :** Cîte-vă povești rusești despre strigoii (traducere) (750, 783);
- Vedetot :** Alpaigrotizări în „Telegraful“ (10); Răspuns D-lui Muzicescu (33); Procesul profesorilor da la Gimnaziul „Alexandru cel Bun“ (955).
- Verax :** Un ghebos tâlhariu (37); Ce ieste Dreptul ? (288); Incercări zădarnice ale D-lui Gr. Muzicescu (637); Iepurele de la Bucovăț (742); Iepure în țara nemțască (792); România literară cu dimineața n' sac (952);
- Vindex :** De ale instrucției publice (709);
- N. G. T. :** Ungurul și popa (205); Țiganul la scobitori (240); Femeea îndărăptnică (396);
- N. G. Turcanovici :** Ași fi dat (poezie) (823); De nu te văd (939).
- P. W. :** Alexandru (schite din viața tinerimei romîne) (210);
- X. :** Intemeierea principatului Munteniei (761);
- * * * :** Feliurimii (38, 39, 824); Cercetări însemnate asupra microbului holerei (90); De prin lume adunate și țeară-și la lume date (206); Despre inteligența animalelor (207, 241, 369); Gramatica limbii romîne de Ioan Nădejde, recenzie în „Romania“ din Paris (470); Genul elementelor latine de Ad. Gruber și Teoria lui Roesler de D. Xenopol recenzie în „Romania“ (471). Bibliografie (641, 511, 639, 679, 768, 690). Corespondență (471, 679, 959).
- Redacția :**

CONTEMPORANUL

Revistă științifică și literară

IESE DE 2 ORI PE LUNA

REDACTORI:

pentru partea literară

V. G. Morțun

pentru partea științifică

I. Nădejde

SUMARIUL No. 23 și 24.

C. C. Petrachi Sgaură (din viața politică)

Din Trecut

I. S. Turghenew (Notiță bibliografică

Desgust

Origina familiei, proprietății private și a statului de

Fr. Engels (traducere) de

Taci femeie, ce menestri (Anecdotă populară)

Luî Damaschin

Armonia în Natură

De nu te văd

Mitul Gladstonian

Frundzi verdi trii masline (după cum se cîntă)

O formă veche românească păstrată la Istrieni

Urmările întrebunțării metodei apărătoare în potriva
turbărei din mușcătură

România literară cu... dimineata'n sac

Procesul profesorilor de la Gim. „Alexandru cel Bun“

Correspondență

Bibliografie

Sumariul anului al IV-lea al „Contemporanului“.

V. G. Morțun

D. A. Teodoru

I. Gherea

N. Beldiceanu

Ioan Nădejde

T. D. Speranță

A. C. Cuza

Sofica Nădejde

N. G. Turcanovici

C. V. M.

M. L.

Ioan Nădejde

L. Pasteur

Verax

Vedetot

Redacția

Prețul acestui număr 1 leu

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

Strada Sărării 38

PREȚUL ABONAMENTULUI:

Pe an 12 lei noî.

Pe 6 luni 6 lei noî.

IAȘI

TIPO-LITOGRAFIEA H. GOLDNER

1886.

REVISTA SOCIALA

Redactor I. Nădejde.

Iese o dată pe lună, în formatul „Contemporanului“ și se ocupă cu lămurirea chestiilor socialiste pe calea curat științifică. No. 8, 9, 10 și 11 iese peste câte-vă zile împreună și cuprind *programul socialist*.

Prețul abonamentului 6 lei noi pe an.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Const. C. Mille Dr. în drept și avocat.
Strada Știrbei Vodă 62 București.

Victor A. Nestor, licențiat în drept, avocat. Strada Eroului No. 6, suburbia sf. Constantin, București.

